



Lasten aisti- ja tunneherkkyys eri kasvuympäristöissä

Heidi Toro

2019 Laurea



Laurea-ammattikorkeakoulu

Lasten aisti- ja tunneherkkyys eri kasvuympäristöissä

Heidi Toro
Sosionomi, LTO
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2019

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten lasten aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyy eräässä vantaalaisessa päiväkodissa ja lasten kotona, sekä millaisilla menetelmillä herkkiä lapsia tuetaan. Tavoitteena oli lisätä sekä huoltajien että varhaiskasvattajien tietämystä ja ymmärrystä aisti- ja tunneherkistä lapsista ja tehdä herkkyyteen liittyviä ilmiöitä näkyvämmäksi.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineisto kerättiin haastattelemalla kolmea varhaiskasvattajaa sekä tuottamalla huoltajille suunnattu verkkokysely. Huoltajien verkkokyselyyn tuli vastauksia myös erityisherkkien lasten vanhemmille suunnatusta Facebook-ryhmästä. Verkkokyselyssä oli kysymyksiä myös lapselle itselleen, jolloin myös lapsen oma näkemys varhaiskasvatuspäivän sisällöstä välittyi. Varhaiskasvattajien haastattelu toteutettiin teemahaastatteluna. Sekä haastattelut että verkkokysely analysoitiin sisällönanalyysia käyttäen. Teoreettisessa viitekehyksessä käsiteltiin lapsen temperamenttia, erityisherkkyyttä ja siihen liittyviä piirteitä, sekä myös varhaiskasvatuksen näkökulmaa koskien lasten yksilöllistä huomioimista.

Tulosten perusteella aisti- ja tunneherkkyys tunnistettiin ja osattiin ottaa huomioon niin varhaiskasvatuksen arjessa kuin kotioloissakin. Keskeisinä menetelminä käytettiin pienryhmätöitä, ennakoimista, tunteiden sanoittamista, sekä lapsen sensitiivistä kohtaamista. Aisti- ja tunneherkät lapset olivat usein väsyneitä päivähoitopäivän jälkeen ja kaipasivat omaa rauhaa kotiin saavuttuaan. Opinnäytetyön tulosten perusteella aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyi lapsilla erityisesti ääni- ja tuntoaistin herkkyytenä, sekä emotionaalisena herkkyytenä tilanteisiin ja muiden ihmisten tunteisiin. Tutkimuksen perusteella kehittämiskohteita olivat akustiikan parantaminen, toimivammat tilaratkaisut sekä yleinen tiedon lisääminen ja varhaiskasvattajille suunnattu koulutus aisti- ja tunneherkkyyteen liittyvistä ilmiöistä.

Asiasanat: aisti- ja tunneherkkyys, erityisherkkyys, lapsi, temperamentti, varhaiskasvatus

Sensory and emotional sensitivity of children in different growth environments

2019

Pages

49

The aim of this thesis was to study how sensory and emotional sensitivity of children is taken into account, and how it manifested in a kindergarten and the children's home environment. The objective was to increase the knowledge and understanding among kindergarten teachers and parents, concerning the different aspects of sensory and emotional sensitivity, and also to find out different means in which sensitivity could be taken into account more in early childhood education.

Qualitative methods were applied in this thesis. The research material was obtained by implementing semi-structured theme interviews with three kindergarten teachers in a day care centre located in the municipality of Vantaa. Parents' and children's views were obtained via an online questionnaire. Respondents to the questionnaire were also obtained via a Facebook group for the parents of highly sensitive children. The responses in the interviews and in the questionnaire were then analyzed with material oriented content analysis methods. The theoretical framework comprised of temperament, high sensitivity, and children's individuality in the context of early childhood education.

According to the results, sensory and emotional sensitivity was recognized and taken into account in the kindergarten and the home environment. The different methods being used were small group activities, explaining situations in advance, helping to identify emotions verbally, and using a sensitive approach when encountering children. It was observed that children with sensory and emotional sensitivity were usually very tired after day care, and often sought solitude once they arrived home. Sensory and emotional sensitivity manifested mainly in sensitivity towards sounds and touch, but also in reactions towards different social interactions and to other people's emotions.

Improving acoustics, developing more versatile learning environments, and increasing the general knowledge about sensory and emotional sensitivity, are all aspects that can be done to better understand sensitive children, and take different aspects of sensitivity into account more in early childhood education.

Keywords: sensory and emotional sensitivity, high sensitivity, children, temperament, early childhood education

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Tutkimuksen suunnittelu	7
2.1	Tavoite ja lähtökohdat	7
2.2	Väitöskirjat, pro gradut, opinnäytetyöt	8
3	Teoreettinen viitekehys	10
3.1	Temperamentti	10
3.2	Sosiaalisuus	11
3.3	Ujous ja estyneisyys	12
3.4	Erityisherkkyydet	13
3.5	Varhaiskasvatuksen näkökulma yksilölliseen kohtaamiseen	16
3.6	Oppimisympäristöt lapsen kehityksen tukena	17
4	Tutkimuksen toteutus	18
4.1	Tutkimusmenetelmät	18
4.2	Aineiston hankinta	19
4.2.1	Varhaiskasvattajien haastattelu	20
4.2.2	Huoltajille suunnattu verkkokysely	21
4.3	Sisällönanalyysi	22
4.3.1	Varhaiskasvattajien haastattelun tulosten analysointi	23
4.3.2	Huoltajille suunnatun verkkokyselyn tulosten analysointi	24
5	Tutkimuksen tulokset	27
5.1	Varhaiskasvattajien haastattelun tulokset	27
5.1.1	Aisti- ja tunneherkkyyden ilmentyminen	27
5.1.2	Aisti- ja tunneherkän lapsen vahvuudet	28
5.1.3	Menetelmät lapsen tukemisessa	29
5.1.4	Huolenaiheet	30
5.2	Huoltajille suunnatun verkkokyselyn vastaukset	33
5.2.1	Ilmentyminen	34
5.2.2	Vahvuudet	36
5.2.3	Menetelmät	36
5.2.4	Lapsen mielipide	38
5.2.5	Lapsen väsymys hoitopäivän jälkeen	40
5.2.6	Lapsen tunteet varhaiskasvatusta kohtaan	41
5.3	Tulosten ja teorian vertailu	43
6	Tutkimuksen toteutuksen tarkastelu	45
6.1	Luotettavuus ja eettisyys	45
6.2	Yhteistyö päiväkodin kanssa	47

7	Pohdinta.....	48
	Lähteet	50
	Liitteet.....	54

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä tarkoituksena on selvittää, miten lasten aisti- ja tunneherkkyys ilmenee varhaiskasvatuksessa ja kotona. Aineistoa tutkimukseen kerätään laajasti, koska fokuksena on tutkia aisti- ja tunneherkän lapsen koko elinpiiriä niin päiväkodissa kuin kotonakin. Tavoitteena on selvittää, mitä menetelmiä varhaiskasvattajat käyttävät tukiessaan aisti- ja tunneherkkiä lapsia. Haastatteluiden pohjalta kartoitan myös sitä, millä tavoin päiväkodissa aisti- ja tunneherkät lapset kohdataan, ja miten herkät lapset voitaisiin ottaa entistä paremmin huomioon varhaiskasvatuksessa.

Tärkeänä tutkimuskohteena on myös huoltajien näkemys lapsensa aisti- ja tunneherkkyiden ilmentymisestä kotioloissa. Kartoitan huoltajien käsityksiä aisti- ja tunneherkän lapsensa viihtymisestä päiväkodissa, huoltajan näkemyksiä lapsensa vahvuuksista, sekä sitä millä tavoin lapsen aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyy kotona. Huoltajille suunnatussa kyselyssä on kysymyksiä myös lapselle itselleen, jolloin myös lapsen oma näkemys päiväkotipäivän sisällöstä välittyy. Tutkimuksen hyötynä on, että tutkimuksen kautta varhaiskasvattajien tietämys erityisherkkyydestä välittyy, toimintakulttuurin on mahdollista muuttua entistä enemmän aisti- ja tunneherkkiä lapsia tukevammaksi ja vanhempien näkemys aisti- ja tunneherkstä lapses- taan välittyy selkeämmin.

Teoreettisessa viitekehyksessä on usein käytetty käsitettä erityisherkkyys, mutta tässä opinnäytetyössä käytän pääsääntöisesti käsitettä aisti- ja tunneherkkyys, joka on mielestäni ai- hetta tarkemmin kuvaava. Satri (2015) käsittelee aihetta kuvatessaan, miten kyseessä ei ole mikään erityislaatuisuuden määritelmä, vaan keino pyrkiä kuvaamaan ilmiötä jollain tietyllä käsitteellä, jonka alle eri määritelmät pystytään keräämään. Erityisherkkyys on ihmisen omi- naisuus, joka yksilöstä riippuen ilmenee eriasteisena aistien ja/tai tunne-elämän sensitiivisyy- tenä. (Satri 2015, 35.) Erityisherkkyys käsitteenä on verrattain uusi, joten se ei vielä pelkäs- tään yleensä kerro asiaa tuntemattomille ihmisille siitä, mistä herkkyydessä on kysymys ja mi- hin käsitteellä viitataan. Lähdeaineistoon viitatessani käytän aineistossa käytettyä käsitettä. Toivon, että tämä opinnäytetyö lisää ymmärrystä ja tietoa aisti- ja tunneherkkyteen liitty- vistä aspekteista ja erityisesti sitä, millä tavoin kodin ja varhaiskasvatuksen toimivalla yhteis- työllä voidaan paremmin tukea aisti- ja tunneherkkien lasten huomioimista varhaiskasvatuk- sessa.

2 Tutkimuksen suunnittelu

2.1 Tavoite ja lähtökohdat

Aiheena erityisherkkyys on verrattain uusi ja siihen on alettu kiinnittää enemmän huomiota viime vuosien aikana. Erityisesti erityisherkkyyteen keskittyneen yhdysvaltalaisen tutkijan

Elaine Aronin kirjallisuuden suomentaminen 2000-luvulla on tuonut erityisherkkyyden käsitettä enemmän näkyville myös Suomessa. Suomen ensimmäinen erityisherkillä tarkoitettu yhdistys HSP - Suomen erityisherkit ry perustettiin vuonna 2013 ja sillä on tällä hetkellä noin 1000 jäsentä rekisterissään (HSP - Suomen erityisherkit ry). Erityisherkkyyttä, tai siihen usein rinnastettua lapsen sisäänpäin kääntynyttä eli introverttia luonnetta ei enää nähdä haasteena, vaan lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen kehittyessä on kiinnitetty enemmän huomiota lasten erilaisiin temperamentteihin ja tapoihin toimia, ja nykyisin lapsilähtöisyys on enemmänkin sääntö kuin poikkeus. VASU-keskusteluissa painotetaan vahvuuspuhetta, joka keskittyy korostamaan lapsen vahvuuksia ja hyviä puolia, kun aikaisemmin on saatettu kiinnittää tarpeetontakin huomiota asioihin, jotka lapsessa nähdään ongelmakohtina, tai jotka on koettu haastaviksi päiväkodissa. Erityisherkkyyks ei ole sairaus, eikä sitä ole tarvetta diagnosoida (Satri 2019, 41). Olennaisinta on kiinnittää huomio siihen, miten lapsi aistii ympäristöään. Erityisherkkä tuntee asiat vahvemmin ja saattaa olla hyvinkin syvälinen ja erityisen tarkkaavainen huomaamaan esim. ilmapiirin muutoksia. (Satri 2019, 41.)

Haluan tutkia aisti- ja tunneherkkyyden ilmentymistä lapsen koko elinpiiri huomioon ottaen. Mielestäni lapsen huoltajat ovat avainasemassa ilmiötä tutkittaessa ja he tuntevat lapsensa parhaiten. Oman kokemukseni mukaan lapsi uskaltaa näyttää tunteensa ja temperamenttinsa avoimemmin tutussa ympäristössä, tuttujen ihmisten läsnäollessa. Parhainkaan varhaiskasvattaja ei välttämättä yllä niin läheiseksi ihmiseksi kuin lapsi kokee omat huoltajansa. Huoltajille osoitetussa kyselyssä selvitän huoltajan omat näkemykset lapsensa vahvuuksista ja siitä millaisena aisti- ja tunneherkkyyks näyttäytyy lapsella tutussa kotiympäristössä. Koska erityisherkit lapset ovat usein (ei tosin aina) varautuneita vieraita ihmisiä kohtaan, ymmärrän etten voi kysyä lapselta itseltään siitä, millaisena hän itse kokee päiväkotiarjensa. Tulokset eivät tällöin olisi mielestäni paikkansapitäviä, joten sen vuoksi haluan hyödyntää huoltajien näkemyksiä lapsestaan. Huoltajille osoitetussa kyselyssä on kysymyksiä myös lapselle itselleen, eli huoltajalla on mahdollisuus täyttää kysely yhdessä lapsen kanssa. Kyselyssä kysyn lapsen mielipidettä siitä, mikä päiväkodissa on hänen mielestään mieluisinta tai epämieluisinta ja onko hänellä ystäviä siellä. Tutkimukseen osallistuvien lasten ikä rajataan koskemaan 3-6-vuotiaita lapsia, koska tässä iässä aisti- ja tunneherkkyyks on usein helpommin havaittavissa, ja tässä iässä lapsi osaa myös yleensä sanoittaa tunteitaan paremmin.

2.2 Väitöskirjat, pro gradut, opinnäytetyöt

Aikuisten herkkyyden kokemuksia sekä meluherkkyyttä on tutkittu 2000-luvulla jonkin verran. Jos otetaan huomioon se, että temperamentti ja herkkyyks on pysyvä piirre ihmisessä, niin aikuisten tutkimustuloksissa voidaan nähdä korrelaatiota myös lasten kokemuksiin. Lapsen herkkyyks ei katoa lapsen kasvaessa, mutta hän voi oppia sietämään ärsykeitä enemmän. On otettava huomioon, että lapsen kokemukset ovat usein vahvempia kuin aikuisena, koska lapsi ei

ole vielä oppinut käyttämään tarvittavia selviytymiskeinoja samalla tavalla kuin aikuinen (Satri 2019, 165).

Jagiellowicz (2012) tutki väitöskirjassaan aistinvaraista käsittelyherkkyyttä (sensory processing sensitivity, eli SPS). SPS ilmenee herkkyytenä sekä sisäisiin että ulkoisiin ärsykkeisiin, voimakkaana tunnekokemuksina (sekä positiivisina että negatiivisina) ja kognitiivisesti monitahoisena tiedonkäsittelynä. SPS on käsite, joka yleensä esiintyy tutkimuksissa, kun taas HSP (highly sensitive person, eli erityisherkkä) on enemmänkin yleiskäsite (Satri 2019, 20). Jagiellowiczin mukaan SPS-henkilöt reagoivat tutkimuksessa muita herkemmin heille näytettyihin positiivissävytteisiin kuviin silloin, kun heillä oli pohjalla hyvän vanhemmuuden malli, jossa lapsen vanhemmat huolehtivat lapsesta hyvin, eikä lapsi joutunut kokemaan ylisuojelevaisuutta tai kaltoinkohtelua vanhemmiltaan. Vastaavasti negatiivisiin kuviin SPS-henkilöt eivät reagoineet yhtään sen erilaisemmin kuin verrokkiryhmän koehenkilöt. Väitöskirjan mukaan kokeesta voidaan tehdä johtopäätös, että SPS-henkilöt reagoivat muita herkemmin positiivissävytteiseen palautteeseen, ja reaktio on vielä selkeämpi silloin, jos heillä on ollut lapsuudessa kannustavat ja huolehtivaiset vanhemmat.

Heinonen-Guzejev (2009) tutki omassa väitöskirjassaan meluherkkyyttä. Tutkimus toteutettiin kaksostutkimuksena, joka toteutettiin vuosien 1988-2002 välisenä aikana. Vuonna 1988 meluaiheinen kysely kohdennettiin Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitoksen aikuisten kaksoskohortin kaksospareille. Vastaajien ikä oli 31-88 vuotta. Uusi kysely toteutettiin vuonna 2002 ja sen perusteella voitiin todeta, että meluherkät raportoivat häiritsevää metelistä useammin kuin vähemmän meluherkät. Lisäksi yhteys melun sekä kohonneen verenpaineen ja muiden somaattisten ja psykologisten oireiden välillä voitiin tässä väitöskirjassa osoittaa. Meluherkillä todettiin enemmän kohonnutta verenpainetta, lisääntyntä uni- ja särkylääkkeiden käyttöä, tupakointia ja stressiä.

Kojonen-Kyllönen (2012) tutki pro gradussaan aikuisten kokemuksia herkkyydestä ihmissuhteissa ja tunne-elämässä. Aineistona käytettiin aktiivisesti kirjoittamista ilmaisukeinonaan käyttävien aikuisten kirjoituksia. Tutkimuksen tulosten perusteella empatia oli yksi yleisimmistä ihmissuhteissa koetun herkkyyden ilmenemismuoto. Herkkyys näyttäytyi myös itkuherkkyytenä, herkästi loukkaantumisenä muiden teoista tai sanoista ja esim. taide- tai musiikkielämyksen vahvasti kokemisena.

Paanasalo (2017) tutki omassa pro gradussaan kymmenen itseään erityisherkkänä pitävän henkilön tekstejä. Aineisto kerättiin sosiaalista mediaa ja verkostoja käyttäen. Vastaajien keskimääräinen ikä oli 46 vuotta. Vastausten perusteella moni heistä oli kokenut olevansa herkkä jo lapsena ja tunteneensa itsensä erilaiseksi kuin muut. Tutkimuksen perusteella herkkyys näyttäytyi herkkyytenä esim. kylmän ja kuumien suhteiden, sekä helposti ylivilittymisenä ja sitä

kautta väsymisenä tilanteissa. Myös erilaiset elämykset ja tuokset voivat herättää erityisherkillä vahvoja mielleyhtymiä ja tunteita.

Erityisherkkyydestä on Theseuksen mukaan tehty useita opinnäytetöitä eri ammattikorkeakouluissa vuosien 2015-2018 aikana. Vierikko (2017) tutki omassa opinnäytetyössään vanhemman kokemuksia erityisherkan lapsen arjesta kotona. Aineistonsa Vierikko keräsi neljältä erityisherkan lapsen vanhemmalta käyttäen narratiivisia menetelmiä. Seppälä-Andelin (2016) teki oman opinnäytetyönsä haastatteleamalla neljää varhaiskasvattajaa siitä, miten erityisherkkää lasta voidaan tukea päiväkodissa. Tähtinen (2015) selvitti omassa opinnäytetyössään kuuden eri varhaiskasvattajan näkemyksiä siitä, miten erityisherkkyyttä näyttäytyy lapsilla päiväkodissa. Myös Harju & Töyrylä (2018) tarkastelivat opinnäytetyössään varhaiskasvattajien näkökulmaa erityisherkkien lasten kohtaamiseen päiväkotiympäristössä.

3 Teoreettinen viitekehys

3.1 Temperamentti

Jokaisella lapsella on jo syntyessään omanlaisensa temperamentti. Temperamentti on ihmisen käyttäytymistyyli, hänen yksilöllinen tapansa reagoida asioihin. (Keltikangas-Järvinen 2004, 9.) Temperamentti vaikuttaa siihen, miten ihminen kokee esim. vastoinkäymiset ja selittää sitä, miksi samanlaisilla kokemuksilla voi olla eri ihmisille erilaisia vaikutuksia. (Nurmi, Ahonen ym. 2006, 108.) Ihmisen persoonallisuus kehittyy synnynnäisen temperamentin ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena sen mukaan, millä tavoin ympäristö on ymmärtänyt ja tukenut lapsen omaa temperamenttia. Myös sillä on vaikutusta, miten hyvin ympäristön odotukset osuvat yhteen lapsen ominaislaadun kanssa. (Keltikangas-Järvinen 2004, 9-13.) Tärkeää on myös se, miten lapsen synnynnäisiin ominaisuuksiin, herkkyyteen ja siihen liittyvään käyttäytymiseen suhtaudutaan ja miten ne ymmärretään. Olennaista identiteetin kehittymiselle on myös käytettyjen sanojen merkitys; puhutaanko lapsen kohdalla arkuudesta, ujoudesta vai herkkyydestä. (Mattila 2014, 59.)

Temperamentin ymmärtäminen kasvatuksessa tarkoittaa sitä, että lapsen yksilöllisyys otetaan huomioon samalla myös ympäristön vaatimukset ymmärtäen. Temperamentti pysyy ihmisellä kutakuinkin samanlaisena läpi elämän, mutta ympäristö voi sitä pienissä määrin muokata. Jotkut piirteet häviävät iän ja kasvatuksen vaikutuksesta, esim. 3-vuotias ilmaisee kiukkuaan hyvin eri tavalla kuin 30-vuotias. Kuitenkin on hyvä muistaa, että temperamentiltaan ujo lapsi ei opi nauttimaan nopeasti vaihtuvista sosiaalisista tilanteista, vaikka häntä jatkuvasti altistettaisiin sellaisille tilanteille. Arasta lapsesta ei saa tehtyä rohkeaa niin, että häntä kehoitetaan ottamaan mallia muista ympärillään olevista, rohkeammista lapsista. Tällä tavalla toimimassa on vaarana, että lapsi vain menettää mahdollisuudet hyvän itsetunnon

kehittymiseen ja saattaa vielä aikuisenakin kärsiä huonommuuden tunteista. (Keltikangas-Järvinen 2004, 9-13.)

Temperamenttiin liittyy lapsen tapa toimia uusissa tilanteissa. Kun lapsi tapaa tai näkee jotakin uutta tai tuntematonta, niin lapsen temperamentista riippuen hän joko kohtaa uuden asian iloisesti, innostuneesti ja kokeilunhaluisesti tai sitten hän on säikähtänyt, vetäytyy tilanteesta, tai haluaa katsella hieman sivummalta ja omassa rauhassa. Temperamentin määräämä alkureaktio tulee esiin kaikissa tilanteissa, joihin liittyy jotain uutta (ihmiset, tilanteet, ruoka, lelut ym.) ja reaktio tulee esiin sekä mielialana että motorisena toimintana. Toiset lapset ovat varautuneita ja vaativat oman sopeutumisaikansa, ja toiset ovat valmiina heti syöksymään uusiin tilanteisiin. On kuitenkin tässäkin yhteydessä hyvä muistuttaa, että lapset ovat yksilöitä, ja heidän reaktionsa ovat myös yksilöllisiä; yleistyksillä ei voida johtaa käytösnormeja yksilöä koskeviksi. Sopeutuminen eri tilanteisiin kertoo siitä, miten nopeasti lapsi alkureaktion jälkeen mukautuu uuteen tilanteeseen. Lapsi voi olla alkureaktionaan hyvinkin syrjäänvetäytyvä ja varautunut, mutta aikansa tilannetta tarkkailtuaan onkin utelias ja kiinnostunut. Tällaisella temperamentilla varustautuneelle lapselle uusiin tilanteisiin sopeutuminen vie aikaa ja hänen voi olla vaikea sopeutua muutoksiin. (Keltikangas-Järvinen 2004, 51-55.) Temperamentin kehityksessä keskeistä on itsesäätelyn kehitys, johon ympäristöllä on suuri vaikutus. Kokemusten karttuessa lapsi oppii säätelemään omaa tapaansa reagoida tilanteisiin ja myös valikoimaan itselleen suotuisampia ärsykeympäristöjä. Lapsi oppii mm. välttämään tilanteita, joissa hänen sietokykynsä ylittyy helposti, ja tarpeen tullen joko suuntaamaan tarkkaavaisuutensa muualle tai vetäytymään tilanteesta. (Lyytinen, Korkiakangas, ym. 2001, 56-57.)

Responsiivisuus- eli vastauskynnys tarkoittaa sitä, miten suuri ärsyke vaaditaan herättämään havaittavissa oleva vastaus. Jos vastauskynnys on matala, niin lapsi reagoi pienimpiinkin ärsykkeisiin voimakkaasti. Sensorisilla ärsykkeillä tarkoitetaan lapsen herkkyyttä ääniin, lämpötilaan, tekstiilien pehmeuteen tai karheuteen ja asioihin, joita lapsi voi haistaa tai maistaa. Sensoristen ärsykkeiden lisäksi vastauskynnuksesta puhutaan myös ympäristön ja sosiaalisten tilanteiden yhteydessä, eli miten herkästi lapsi huomaa ja tulkitsee muiden ihmisten käytöksellään antamia vihjeitä. Matalalla vastauskynnöksellä reagoiva lapsi huomaa helposti esim. jos joku hänelle tuttu ihminen vaihtaa yllättäen kampaustaan, hän tunnistaa paikkoja niiden ”ominaishajun” perusteella, tai hänelle on vaikeata löytää vaatteita, joissa hän tuntisi olonsa mukavaksi. (Keltikangas-Järvinen 2004, 56-57.)

3.2 Sosiaalisuus

Sosiaalisuudesta puhuttaessa sen vastakohta ei ole epäsosiaalinen, vaan vähemmän sosiaalinen; epäsosiaaliselta ihmiseltä puuttuu sosiaaliset taidot, mutta vähemmän sosiaalisella vain

halu olla toisten kanssa on pienempi. (Keltikangas-Järvinen 2004, 82-84). Sosiaalisuutta määriteltessä voidaan käyttää myös käsitteitä ekstrovertti, eli ulospäin suuntautunut ja introvertti, eli sisäänpäin suuntautunut. Aronin (2013) tutkimusten perusteella erityisherkeitä 70% on introverteja ja loput 30% on luettavissa ekstroverteiksi. Lisäksi on olemassa käsite ambivertti, joka on jotain introvertin ja ekstrovertin väliltä; ambivertti nauttii kyllä sosiaalisista tilanteista ja aktiivisesti hakeutuu niihin, mutta nauttii kuitenkin myös omasta ajasta olla yksin. (Aron 2013, 35.)

Sosiaalisuus kuuluu niihin temperamentti- ja persoonallisuuspiirteisiin, joita länsimaisessa yhteiskunnassa usein perinteisesti arvostetaan. Sosiaalisuus ei kuitenkaan ole sama kuin sosiaaliset taidot, vaan se tarkoittaa vain sitä, että muiden kanssa toimiminen ja yhdessäolo toimivat palkintona ihmiselle. Sosiaaliset taidot eivät ole perinnöllisiä eikä temperamentti- ja persoonallisuuspiirre, vaan kehittyvät oppimisen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tuloksena lapsen myöhemmän kehityksen aikana. (Keltikangas-Järvinen 2004, 86.) Sosiaaliset taidot kehittyvät nopeasti kolmen ja kuuden ikävuoden välisenä aikana, ja iän sekä kielellisen kehityksen myötä lapsi pystyy aiempaa paremmin kuvailemaan ympäristönsä tapahtumia ja myös hahmottamaan niitä (Nurmi, Ahonen ym. 2006, 54). Sosiaalisuus ei automaattisesti johda hyviin sosiaalisiin taitoihin, ja vastaavasti vähemmän sosiaalisella saattaa olla erinomaiset sosiaaliset taidot, kyky tulla toisten kanssa toimeen ja sopeutua yhteisön sääntöihin. Sosiaalisia taitoja on siis harjoiteltava, jotta ne kehittyisivät. (Keltikangas-Järvinen 2004, 86.)

3.3 Ujous ja estyneisyys

Estyneisyys ilmenee sulkeutuneisuutena, taipumuksena pitää etäisyyttä muihin ihmisiin sekä vaikeutena aloittaa keskusteluja muiden ihmisten kanssa. (Cacciatore ym. 2008, 120.) Uusien asioiden välttämisen taustalla oleva pelko jakautuu temperamenttitutkijoiden mukaan kahden tekijään: estyneisyyteen (inhibitioon) ja ujouteen. Inhibitio tarkoittaa estyneisyyttä ja varautuneisuutta kaiken uuden edessä, ja ujous on sosiaalista estyneisyyttä, eli arkuutta uusien ihmisten edessä tai yllättävissä sosiaalisissa tilanteissa. Ujous on siis rajatumpi käsite kuin estyneisyys. Estyneet lapset ovat myös ujoja, mutta ujoja lapset eivät välttämättä ole estyneitä, vaan ainoastaan varautuneita uusien ihmisten edessä. Käsitteet eivät siis tarkoita samaa, vaikka niitä joskus käytetäänkin synonyymeinä. Ujous ei liity haluttomuuteen olla toisten ihmisten kanssa, vaan viittaa käytökseen vieraiden ihmisten seurassa. Emotionaalisesti herkit lapset osoittavat pelkoa vieraita kohtaan, mutta sillä ei ole mitään tekemistä sosiaalisuuden kanssa, eli siihen miten mielellään he ovat ihmisten seurassa. Tutustuttuaan muihin ihmisiin lapsi haluaa mieluummin leikkiä näiden kanssa kuin olla yksin. (Keltikangas-Järvinen 2004, 93-94.)

Kaganin (1986) temperamenttimääritelmän mukaan estynyt lapsi on usein seurassa vähäpuheinen ja hänellä kestää pitkän aikaa, kunnes hän alkaa ottaa kontaktia vieraiden ihmisten kanssa. Hän on myös emotionaalisesti herkkä, herkästi pelokas ja huolestuva. Vastaavasti ei-estynyt lapsi on paitsi puhelias, myös toimiessaan usein spontaani. Kagan huomasi, että ajan myötä ja tilanteen tullessa tutuksi estyneiden lasten alkureaktio häviää. Tilanteeseen tottuminen ei kuitenkaan siirry seuraavaan uuteen tilanteeseen, vaan reaktio tulee uudestaan esille uudessa tilanteessa ja totuttautuminen alkaa taas alusta. (Kagan & Reznick 1986, 81-82.)

Kun estynyttä lasta ohjataan, ei ensimmäiseksi pyritä muuttamaan käytöstä, vaan pyrkimyksenä on vähentää epämukavuuden tunnetta uusia asioita ja ihmisiä kohtaan. Ujouden poistaminen ei ole pienellä lapsella tahdon asia. Lapsen epämukavuuden tunne ei tilanteisiin usuttamisella parane, vaan päinvastoin lisää lapsen pelkoa tilannetta kohtaan. Paras pelon ja epämukavuuden poistaja onkin Keltikangas-Järvisen (2004) mukaan turvallisen aikuisen läsnäolo. Aikuisen kanssa lapsen pelko vähenee ja energiaa vapautuu, jolloin lapsi voi kokea uuden tilanteen tai ihmisen positiivisena ja näin saada keinoja selviytyä. Estyneen lapsen kanssa ei tarvitse pyrkiä välttämään kaikkea pelottavaa, vaan lasta tulee rohkaista olemalla hänen tukena ja olla jättämättä häntä yksin pelottavissa tilanteissa. (Keltikangas-Järvinen 2004, 104.)

3.4 Erityisherkkyyys

Mattila (2014) käsittelee herkkyyden aihetta kirjassaan ”Herkkyyys ja sosiaaliset pelot”. Mattila käsittelee aihetta positiivisesti, painottaen herkkyyden olevan ominaisuus, josta tulisi olla iloinen ja jota tulisi ymmärtää oikealla tavalla jo aivan varhaislapsuudesta asti. Kirjassaan Mattila muistuttaa, että herkän ihmisen kohtelemisella voi olla kauaskantoiset vaikutukset, niin hyvässä kuin pahassakin.

Mattila (2014) kuvailee, miten ihmisen herkkyyys vaihtelee jäätymisestä kiehumiseen. Hän muistuttaa, että herkkyyys olisi käsitettävä positiivisena ominaisuutena ja viittaa myös tutkimuksiin, joiden mukaan jopa 20%:lla väestöstä olisi herkemmin reagoiva vegetatiivinen hermosto. Mielen tietotulva käy liian suureksi aivojen käsitellä, jolloin seurauksena on kupin ylitse vuotaminen. Jopa aivan pieni lapsi voi kokea, ettei hän ole hyväksytty sellaisena kuin on, ja tällaisella ajattelulla voi Mattilan mukaan olla negatiivisia vaikutuksia aina aikuisiälle asti. On siis tärkeää huomioida lapsen herkkyyys ja nähdä lapsi kokonaisuutena, ainutlaatuisena ja arvokkaana. Mattila varoittaa vanhemmuuden sudenkuopista, jossa hyvää tarkoittava vanhempi saattaa toiminnallaan aiheuttaa jopa vahinkoa lapsen kehitykselle. Mattila antaa esimerkkejä mm. torumisesta, johon herkkä lapsi reagoi voimakkaammin kuin toiset lapset. Mattila jatkaa, että myös kannustamisessa olisi oltava varovainen; liiallinen vaikeisiin ja

jännittäviin tilanteisiin tuputtaminen ei auta lasta, vaan se vain lisää lapsen pelkoa ja haavoittuvuuden tunnetta. (Mattila 2015, 11-15.) Kuitenkin, myönteiseen ja kannustavaan palautteeseen tulisi ehdottomasti pyrkiä, sillä se auttaa lasta kehittämään omia selviytymis- ja sopeutumiskykyjään, sekä vahvistamaan lapsen itsetunnon rakentumista (Cacciatore ym. 2008, 16).

Aistiherkkyys on positiivinen piirre ihmisessä, yksi älykkyyden muoto ja erityisen korostunutta lapsuudessa. Hyvää havainnointikykyä ei aina ymmärretä hyvänä asiana, vaan se saatetaan nähdä myös rasittavana. Visuaalisesti lahjakas huomaa toisissa pienetkin vivahde-erot katseessa tai asennossa ja vie helposti tulkinnoistaan kauaskantoisia päätelmiä. Auditivisesti lahjakas kykenee erottamaan kuulemastaan sanojen takana olevia merkityksiä ja havainnoimaan pieniä äänen vivahde-eroja, hän ikään kuin kuulee ”rivien väleistä”. Tällaiselle ihmiselle epäviireinen tai liian kova ääni voi tuottaa suoranaista kipua ja ahdistusta. Sensitiivisesti herkkä kokee kivun vahvemmin kuin muut ja kokee kauhua esim. hammaslääkärinä tai rokotusta kohti. Maku- ja hajuaistiltaan herkkä ihminen havaitsee esim. ruuissa pienetkin vivahde-erot, tai ruuan rakenteessa saattaa olla tällaiselle ihmiselle jotain sellaista, joka häiritsee ruuista nauttimista. Aistihavaintojen ja fyysisten tuntemusten lisäksi sensitiivisyys näyttäytyy myös tunnetasolla: herkkä ihminen on haavoittuvainen. Tämä on erityisen ongelmallista miehillä ja pojilla, jotka kasvatetaan olemaan ”miehekkäitä” ja ruokitaan mentaliteettia, jossa ”isot pojat eivät itke.” Naisille ja tytöille tunteellisuus on sallitumpaa, mutta sekin vain kohtuullisissa määrin. (Mattila 2014, 17-22.)

Satri (2015) muistuttaa, että kaikki erityisherkkät eivät ole samanlaisia. Herkkyys ilmenee eri ihmisillä eri tavalla, eivätkä kaikki herkkät edes identifioi itseään erityisherkkiksi. Myös ns. eiherkällä ihmisellä saattaa olla piirteitä, jotka yhdistetään perinteisesti erityisherkkyyteen. Ihmisiä on erilaisia, eikä ihmisiä tulisi lokeroida tiukkoihin lokeroihin persoonallisuuspiirteidensä perusteella. Satri viittaa teoksessaan Aronin (2013) määritelmään erityisherkkyydestä. Aron esittelee muistisäännön EVÄS, jonka avulla erityisherkkyyden eri piirteet on helppo kuvailla. Aronin mukaan erityisherkällä esiintyy kaikkia näitä neljää eri piirrettä: erityisherkkä ihminen on empaattinen (E), vaistoa vivahde-eroja (V), on ärsykeherkkä (Ä), sekä käsittelee syvästi havaintojaan ja kokemuksiaan (S). (Satri 2015, 35-42.) Empaattisuudella tarkoitetaan ihmisen kykyä liikuttua ja vaikuttua asioista, sekä taidosta asettua toisten ihmisten asemaan; empaattisuus kertoo vahvasta eläytymiskyvystä. Vivahde-erojen erottaminen ilmenee siten, että herkkä ihminen tekee hienovaraisia ja tarkkoja havaintoja ympäristöstään. Herkän ihmisen aistit eivät kuitenkaan ole yhtään sen enempää tarkempia kuin muidenkaan ihmisten, vaan herkän ihmisen hermosto reagoi aistiärsyksiin herkemmin. Ärsykeherkkyys liittyy vivahde-erojen havaitsemiseen ja on seurausta siitä, että aistiärsykkeiden määrä kasvaa helposti liian suureksi ja herkkä ihminen stressaantuu tämän seurauksena. Monipuolinen, intensiivinen tai pitkäkestoinen tapahtuma saa herkän ihmisen tuntemaan itsensä voipuneeksi, ja hän tarvitsee tällöin lepoa tai hän pyrkii muulla tavoin poistumaan tilanteesta ja tätä kautta

vähentämään aistimusten määrää. Syvällisyys tarkoittaa, että herkkä ihminen miettii monipuolisesti erilaisia vaihtoehtoja, vertaa saatua tietoa aiempaan tietoon tai kokemuksiin, sekä yhdistää ulkoiset ja sisäiset havainnot kokonaisuudeksi. (HSY - Suomen erityisherkillä ry.) Satri (2015) väittää, että erityisherkyys on ainakin osittain periytyvä ominaisuus, ja että ainakin osa perheen lapsista perii vanhempiensa tai isovanhempiensa herkkyysspiirteitä (Satri 2015, 36-42).

Synnyntäisen temperamentin lisäksi myös kasvuympäristöllä on suuri merkitys sille, millaiseksi lapsi kasvaa. Erityisherkillä kasvuympäristön merkitys on tavallista vahvemmassa roolissa määrittelemässä sitä, mihin suuntaan lapsen persoonallisuus lähtee kehittymään. Oikeanlaisessa kasvuympäristössä lapsi pystyy omaksumaan uusia asioita nopeasti ja hänellä on mahdollisuudet kasvaa ja kehittyä kaikin tavoin vahvaksi ja hyvinvoivaksi. Vaikean lapsuuden eläneet, herkkä lapset ovat muita todennäköisemmin vaarassa kehittyä kroonisesti aroiksi, ahdistuneiksi ja masennuksesta kärsiviksi. Satri arvioi, että vähintään puolet mielenterveyspotilaista on erityisherkkiä. (Satri 2015, 38-40.)

Satri (2015) pohtii, miten kaikelle poikkeavalle on hauska antaa jokin ”diagnoosi” ja on jännittävä huomata, että on jollain tavalla erilainen kuin muut. Tällöin voidaan kokea erityisyyden tunnetta, tunnetta siitä, että olisi ehkä vähän parempikin kuin muut. Erityisherkillä kyse ei kuitenkaan ole paremmuudesta, vaan oikeudesta olla oma itsensä. Satri kuvailee, miten tietoisuus erityisherkyiden olemassaolosta saa siihen identifioivalla aikaa tunteen ”kotiin tulemisesta”, kun he ymmärtävät, että eivät ole ainoita asian kanssa ja on olemassa muitakin, jotka kokevat asioita samalla lailla kuin he itse. Silloin voi kokea voimaantumisen tunteen, jota ei ennen ollut. Aiemmin rasitteena tuntunut luonteenpiirre onkin rikkaus ja voimavara, jota voi nyt vihdoinkin ymmärtää itse ja saada toiset ymmärtämään. (Satri 2015, 43-45.)

Monet herkkä lapset vaikuttavat toisten silmissä ujoilta, aroilta ja syrjäanvetäytyviltä. Erityisesti uusissa tilanteissa herkkä lapsi havainnoi ympäristöään erityisen tarkasti. Lapsen itsensä kokema tunne ei silti välttämättä ole ujous, vaan hän saattaa päinvastoin olla hyvinkin kiinnostunut ja innostunut katsoessaan tilanteita sivusta. Erityisherkyteen liittyy tarve päästä olemaan ajoittain yksin, eikä sillä ole mitään tekemistä ujouden kanssa. Erityisherkan aistit kuormittuvat tavallista enemmän ja yksinolo on herkan ihmisen tapa rauhoittaa itseään ja jäsentää kokemuksiaan sekä havaintojaan. Syrjässä yksi istuva lapsi saatetaan nähdä ongelmana, jos ei ymmärretä vetäytymisen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Jos mielikuva herkästä lapsesta yhdistetään ujouteen ja arkuuteen, voi ”epätyypillisiä” erityisherkkiä olla vaikea tunnistaa. Osa erityisherkestä on aktiivisia, elämyshaluisia, vilkkaita ja/tai ulospäin suuntautuneita. Heillä vaarana on tulla jatkuvasti väärinymmärretyiksi. Jotkut lapset reagoivat jännitykseen ”hyppimällä seinille”, eli olemalla jatkuvasti liikkeellä. Kasvattaja tarvitsee Sattrin mukaan näissä tilanteissa taitoa toimia siten, ettei lapsi koe tulevaisuuden nolatuksi ryhmän muiden lasten edessä. (Satri 2015, 60-62.)

Sensitiivisessä lapsessa yhdistyy Sattrin mukaan sekä lapsellisuus että kypsyyt. He miettivät asioita usein pintaa syvemmältä ja kyselevät kysymyksiä, joihin aikuisen on joskus vaikea vastata. Herkällä lapsella on usein vaikeuksia ilmaista vihaa, surua, pelkoa tai loukkaantumisen tunteita. Vaikka lapsi vaikuttaisikin ulkoapäin varsin kypsältä, voi hän silti kokea näitä tunteita sisällään. Sattrin mukaan onkin tärkeää, että lapsi oppii tunnistamaan tunteensa ja ilmaistamaan niitä. Kaikki lapset, eivät vain erityisherät, hyötyvät tunteiden tunnistamisen opettelusta. (Satri 2015, 62.)

Yksilöllisyyden huomioiminen on pitkälti sitä, että lapsen piirteisiin suhtaudutaan sallivasti ja korostamatta niitä turhaan. Ujoudesta on turha mainita lapselle, vaan hyväksyä se hänen tavaksi toimia tietyissä tilanteissa. Tällaisesta sallivasta asenteesta saattaa olla seurauksena, että lapsi itse asiassa pääsee vähitellen eroon liiasta ujoudestaan. Myös erityisestä lahjakkuudesta puhuttaessa olisi tärkeä pysytellä kohtuudessa. Usein herät ja arat lapset kokevat vaikeana ”jalustalle nostamisen” ja se saattaa olla tällaisille lapsille hyvinkin vaikea paikka. (Satri 2015, 64.)

Satri (2019) muistuttaa, että herkkyyt ei ole mustavalkoista, vaan siinä on paljon vivahteita ja aste-eroja. Tarkat määritelmät eivät kuitenkaan ole edes tarpeellisia silloin, kun fokuksena on lapsen ymmärtäminen ja tukeminen juuri sellaisena kuin hän on. Herkkyyden moninaisuudesta kertoo myös se, että samassa perheessä voi olla useampi erityisherkkä lapsi, joilla kaikilla esiintyy herkkyyt eri tavoin. Lapsilla ei ole samanlaista valmista identiteettiä kuin aikuisilla, siksi onkin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten lapselle puhutaan hänestä itsestään ja hänen piirteistään tai käytöksestään. Siitä, miten vanhemmat ja kasvattajat lapselle puhuvat, alkaa muodostua lapsen käsityt omasta itsestään. (Satri 2019, 165-168.)

3.5 Varhaiskasvatuksen näkökulma yksilölliseen kohtaamiseen

Aisti- ja tunneherkälle lapselle toimiva varhaiskasvatusympäristö luo puitteet hyvän itsetunnon kehittymiselle. Herkän lapsen yksilöllinen kohtaaminen on edellytys turvalliselle ja arvostavalle kanssakäymiselle aikuisten ja lasten välillä. Varhaiskasvatuslain 3 § mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä tai tuotettaessa ja siitä päätettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu (Varhaiskasvatuslaki 4 §). Toisin sanoen, varhaiskasvattajien ja huoltajien välinen yhteistyö tukee lapsen kasvua ja kehitystä, kun informaatio lasta koskevista asioista välittyy molempiin suuntiin kasvattajien ja huoltajien välillä. Lapsen tuen tarpeisiin on tällöin helpompi tarttua ja lapsen etu sekä osallisuuden kokemuksen vahvistaminen on näin ollen kaiken toiminnan keskiössä.

Pedagogisen toiminnan perustana on lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. Tärkeää on tuntee jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita varhaiskasvattajien ja lasten välillä. Varhaiskasvatussuunnitelman arvo-perustan mukaan jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä osana yhteisöään. Lisäksi lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiinsa sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus huolenpitoon, hyvään opetukseen ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan. Varhaiskasvatuksessa lapsi rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsen tulee saada käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2017, 15-16.) Turvalliset ja luotettavat turvaverkot tukevat lapsen itsetunnon rakentumista ja auttavat lasta kehittämään itselleen toimivia selviytymiskeinoja erilaisissa arjen tilanteissa. Lapsen on hyvä tietää, että hänellä on turvanaan aikuinen, johon voi luottaa ja jolta lapsi saa tarvittaessa tukea, turvaa ja apua. (Cacciatore 2008, 67.)

3.6 Oppimisympäristöt lapsen kehityksen tukena

Oppimisympäristöllä tarkoitetaan kaikkia niitä tiloja, paikkoja ja välineitä, joita käytetään tukemaan lapsen kehitystä, vuorovaikutusta ja laaja-alaista oppimista (Helenius & Lumme-lahti 2018, 146). Hyvin toimivalla oppimisympäristöllä voidaan säädellä aisti- ja tunneherkän lapsen reaktioita esim. liian kirkkaihin valoihin tai koviin ääniin sillä tavoin, ettei lapsi ylitä liiasta aistiärsykkeiden tulvasta. Kaikkia ärsykeitä ei pystytä parhaimmallaakaan suunnittelulla poistamaan, eikä se toisaalta ole edes tarpeellista, sillä kohdatessaan erilaisia aistiärsykeitä kohtuullisissa määrin, lapsi opettelee myös sietämään niitä ja kehittämään itselleen toimintatapoja selviytyä silloin, kun tilanteet käyvät liian ylivoimaisiksi lapsen sietää.

Fyysinen toimintaympäristö pitää sisällään kaikki tilat, paikat, välineet ja tarvikkeet niin sisällä kuin ulkona. Hyvin toimiva fyysinen toimintaympäristö innostaa lasta tutkimaan, liikkumaan, työskentelemään ja leikkimään. Toimivuuteen vaikuttavat ergonomiset, ekologiset, esteettömät, akustiset ja valaistustekniset asiat, viihtyvyyttä unohtamatta. Varhaiskasvatuspaikan sijainti saattaa tarjota lapsille erikoismahdollisuuksia, kuten retkiä metsään, puistoon, tai muihin lähiympäristön kohteisiin. Myös sisätilojen hyvä suunnittelu ja toimivat tilaratkaisut lisäävät omalta osaltaan toimivuutta ja erilaisia käyttötapoja. Jokainen mahdollisuus kannattaa ottaa käyttöön, ja nokkela henkilöstö pystyy vähälläkin vaivalla luomaan pieniinkin tiloihin toimivia ja viihtyisiä tiloja lapsille. (Helenius & Lumme-lahti 2018, 146-148.)

Psyykkinen oppimisympäristö antaa lapselle mielihyvää ja tukee hyvän kehityksen ja oppimisen edellytyksiä. Lapsi kokee itsensä yhdenvertaiseksi ryhmässään ja tulee huomioituksi. Psyykkisessä toimintaympäristössä lapsi kokee, että hänet huomioidaan myönteisesti, ja sekä aikuiset että muut lapset kunnioittavat ja arvostavat häntä. Hyvä psyykkinen toimintaympäristö ehkäisee kiusatuksi tai kiusaajaksi tulemistä, sekä ehkäisee syrjäytymistä. (Helenius & Lummelahti 2018, 148.)

Emotionaalinen oppimisympäristö on rohkaiseva ja ymmärtävä. Se antaa lapselle turvallisuutta, kokemuksia ja elämyksiä kiireettömässä vuorovaikutuksessa yhdessä aikuisten ja muiden lasten kanssa. Lapsi uskaltaa kokea ja ilmaista tunteitaan, sekä kysellä häntä askarruttavista asioista. Lapsi tuntee tullessa kuulluksi. (Helenius & Lummelahti 2018, 148-149.) Lasta tulee kannustaa näyttämään tunteensa avoimesti. Aikuisen tehtävänä on kertoa, miten tunnereaktioiden kanssa tulee toimeen ja yhdessä lapsen kanssa harjoitella rakentavia toimintatapoja tunteiden ilmaisussa. (Cacciatore ym. 2008, 92.)

Kognitiivinen oppimisympäristö tukee lapsen oppimisprosesseja, tietojen lisääntymistä sekä kehittää tietojen käsittely- ja hankintataitoja. Lapset toimivat yhdessä, pareittain tai pienryhmissä. He oppivat toisiltaan, tukevat toisiaan sekä uskaltavat turvautua toisen apuun. Tämä kaikki tukee yhteisöllisyyden kehittymistä. Aikuisen tuki on silti tärkeässä osassa, päiväkodin ja kodin yhteistyönä. (Helenius & Lummelahti 2018, 149.)

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyö on luonteeltaan laadullinen tutkimus. Tutkimuskysymyksenä on: Millaisia arjen kokemuksia varhaiskasvattajilla ja huoltajilla on aisti- ja tunneherkistä lapsista? Selventävinä kysymyksinä on:

- a) Miten ja missä tilanteissa lapsen aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyy päiväkodissa ja kotona?
- b) Millaisia menetelmiä varhaiskasvattajilla ja huoltajilla on käytettävissään aisti- ja tunneherkkää lasta tuettaessa?
- c) Mitä haasteita aisti- ja tunneherkän lapsen huomioimiseen liittyy?

Menetelminä ovat kolmen varhaiskasvattajan teemahaastattelut sekä huoltajille suunnattu verkkokysely. Varhaiskasvattajien haastattelu toteutettiin puolistrukturoituna henkilöhaastatteluna. Varhaiskasvattajien suulliset haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin, jonka jälkeen saadut vastaukset muokattiin pelkistettyihin ilmaisiin, jotka sitten tyypiteltiin eri

alakategorioihin ja sitä kautta eri teemoihin. Oletettavissa oli, ettei huoltajille suunnattuun verkkokyselyyn vastaajia löytyisi päiväkodin puolesta kovin montaa, koska kaikki eivät ole aisti- tai tunneherkän lapsen vanhempia, eikä kaikilla huoltajilla ole välttämättä edes tietoa siitä, että heidän lapsensa saattaisi olla aisti- tai tunneherkkä. Jotta voitaisiin varmistua siitä, että vastaajia olisi useampi, niin kysely lähetettiin opinnäytetyöprosessin myöhemmässä vaiheessa vielä linkkinä myös Facebookissa olevaan, erityisherkkien lasten vanhemmille suunnattuun suljettuun ryhmään. Tavoitteena oli, että huoltajat vastaisivat ainakin osaan kysymyksiin yhdessä lapsensa kanssa, jotta myös lapsen oma mielipide varhaiskasvatuspäiviensä sisällöstä tulisi esille. Täytyy kuitenkin pitää mielessä, että mitään keinoa ei ole varmistua siitä, että lapsi itse on saanut vastata häntä koskeviin kysymyksiin. Verkkokyselyn aineistoa käsittelemällä osittain myös kvantitatiivisesti, kuitenkin pitäen pääpainon aineistosta esiin nousseisiin, kvalitatiivisiin piirteisiin. Sisällönanalyysissä vertasin saatuja tuloksia teoreettisiin näkökulmiin. Aineiston analyysitapana on sisällönanalyysi, sillä tutkittava aihe on empiiriseen havainnointiin pohjautuva. Varhaiskasvattajia haastatteleminen oli mahdollista saada laajaa tietoa varhaiskasvattajien omista kokemuksista ja näkemyksistä koko heidän työuransa ajalta. Huoltajien näkökulma oli oleellista saada selville, jotta voitaisiin selvittää, millainen vaikutus lapsen varhaiskasvatuspäivällä on lapsen herkkyyden ilmentymiseen kotiloissa.

4.2 Aineiston hankinta

Yhteydenottoja satunnaisesti valittuihin Vantaalla sijaitseviin päiväkoteihin tehtiin useampi, mutta osa joko perui alustavan osallistumisensa kiireiden vuoksi, ja osa taas oli lupautunut jo muihin opinnäytetyöprojekteihin, eivätkä näin ollen olleet kokeneet voivansa osallistua useampaan tutkimukseen samanaikaisesti. Yhteistyökumppaniksi valikoitui lopulta yksi päiväkotit Vantaan alueelta. Aineisto hankittiin kolmea eri varhaiskasvattajaa haastatteleminen, sekä toteuttamalla verkkokysely aisti- ja tunneherkkien lasten huoltajille. Varhaiskasvattajien henkilöhaastattelu toimi mielestäni kaikista harkitsemistani vaihtoehdoista parhaiten. Päiväkotien varhaiskasvattajilla voi usein olla niin kiire, etteivät he ehdi vastata verkkokyselyihin tai kirjallisiin kyselylomakkeisiin, ainakaan kovinkaan syväluotaavasti. Nauhoitettu haastattelu toimi tässä tilanteessa siis parhaiten. Haastattelut suoritettiin huhti-toukokuussa 2019.

Huoltajille suunnattu kysely toteutettiin verkkokyselynä, jotta voitaisiin varmistua vastaajien anonymiteettisuojasta. Tarkoituksena ei ollut tutkia yhtä tiettyä lasta, vaan saada huoltajilta yleinen käsitys tutkittavasta aiheesta. Anonymiteetillä pyrin myös laskemaan rimaa osallistua kyselyyn. Pyrin toteuttamaan huoltajien kyselyn tavalla, jolla se olisi mahdollisimman nopeasti tehty, mutta silti vastaisi annettuihin tutkimuskysymyksiin. Ymmärrän, että myös huoltajilla on usein arjessa kiireitä, jolloin aikaa kyselyyn keskittymiseen voi olla vaikea löytää. Kyselyssä (liite 2) oli strukturoituja, eli ns. ”rasti ruutuun”-kysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä, joihin huoltaja pystyisi itse omin sanoin avata vastauksiaan. Kyselyn arvioitu suorittaminen

kesti noin 10-15 minuuttia. Kysymykset valikoituivat teoria-aineiston pohjalta tutkiessani mm. Aronin (2015, 25-26) määritelmiä sille, mitkä ovat herkän lapsen erityispiirteitä. Vastausaikaa kyselylle varattiin maaliskuun 2019 lopusta toukokuun 2019 puoliväliin, eli vastausaika oli yhteensä 7 viikkoa.

4.2.1 Varhaiskasvattajien haastattelu

Kahden ensimmäiseksi haastateltavan varhaiskasvattajan haastattelut oli alun perin tarkoitus toteuttaa yksilöhaastatteluina, mutta varhaiskasvattajien aikataulun vuoksi päädyimme ryhmähaastatteluun yhdessä kahden varhaiskasvattajan kanssa. Ryhmähaastattelu toimi mielestäni hyvin siinä mielessä, että kahta kasvattajaa samanaikaisesti haastatteleamalla he pystyivät tukemaan toistensa sanomisia ja myös saamaan mieleensä asioita, jotka olisivat kenties unohtuneet mainita pelkässä yksilöhaastattelussa. Kolmas haastattelu toteutui myöhemmin yksilöhaastatteluna.

Kaikkien kolmen varhaiskasvattajan haastattelut pidettiin päiväkodin taukotiloissa, jossa oli mahdollisuus olla haastattelun ajan rauhassa ja ilman ylimääräisiä häiriötekijöitä. Ajankohdaksi molemmille haastattelukerroille valikoitui aamu, jolloin lapsia oli haastattelun ajan vahtimassa joku muu varhaiskasvattaja. Ennen haastattelun nauhoittamisen aloittamista pyysin osallistujia allekirjoittamaan haastattelusopimuksen (liite 1), jossa selvitettiin haastattelun tarkoitus, haastateltujen anonymiteetti ja vapaaehtoisuus, sekä se miten annettu aineisto käytetään opinnäytetyössä. Kerroin haastateltaville käytännöistä myös suullisesti. Aloitin haastattelun nauhoittamisen vasta sopimusten allekirjoituksen jälkeen. Sopimukset allekirjoitettiin kahtena kappaleena, jolloin sekä haastateltavat että haastatteli saivat oman kappaleensa sopimuksesta. Tarjouduin myös lähettämään haastattelun litteroidut tekstit haastateltaville tarkistettaviksi, mutta tätä haastateltavat eivät kokeneet tarpeelliseksi, vaan toivoivat saavansa opinnäytetyön luettavakseen, kunhan se olisi valmis.

Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna. Olin lähettänyt haastattelukysymykset haastateltaville etukäteen, jotta he pystyisivät perehtymään ja valmistautumaan etukäteen vastauksiinsa. Kysymyksinä olivat:

1. Miten aisti- ja tunneherkkyys ilmenee lapsilla päiväkodissa?
2. Minkälaisissa tilanteissa aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyy eniten lapsissa?
3. Mitkä ovat mielestäsi parhaita keinoja aisti- ja tunneherkän lapsen kanssa toimimisessa?
4. Mitkä asiat koet aisti- ja tunneherkkien lasten vahvuuksiksi?

5. Huolestuttavatko jotkin asiat aisti- ja tunneherkissä lapsissa?

Sopimusten allekirjoituksen jälkeen ilmoitin aloittavani nauhoituksen ja aloitin ensimmäisellä kysymyksellä. Haastattelu eteni tästä eteenpäin keskustelunomaisesti, jolloin kysyin tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä. Kysymysten järjestely muuttui toisella haastattelukerralla noudattamaan enemmän haastateltavan oman kerronnan virtaa, jolloin seuraava kysymys tuki aikaisemmin mainittuja seikkoja, kunnes lopulta jokainen kysymys oli kysytty. Lopuksi kysyin vielä haastateltavilta, olisiko heillä vielä jotain lisättävää, tai tulisiko heille vielä jotain muuta mainitsemisen arvoista mieleen, ja molemmilla haastattelukerroilla haastateltavat lisäsivät vielä jotain kokemuksiaan ja tarkensivat tärkeinä kokemiaan asioita. Haastattelun aikana en tehnyt muita muistiinpanoja, vaan luotin siihen, että kaikki tieto tulee tallennettua nauhurille. Näin pystyin mielestäni itsekin keskittymään paljon paremmin haastateltavan kuuntelemiseen. Ensimmäinen haastattelukerta, jolloin haastattelin kahta varhaiskasvattajaa yhtä aikaa, kesti tunnin, ja kolmannen varhaiskasvattajan haastattelu kesti puoli tuntia. Litteroitua raaka-aineistoa kertyi kolmelta haastateltavalta yhteensä 12 sivua.

4.2.2 Huoltajille suunnattu verkkokysely

Huoltajille suunnattua verkkokyselyä suunnitellessani etsin esimerkkejä sopivista kysymyksistä pääasiassa Aronin (2013; 2015) lähdekirjallisuudesta sekä hänen ylläpitämältään nettisivulta (hsperson.com) löytyvästä erityisherkkyyttä mittaavasta testistä. Verkkokyselyn (liite 2) kysymykset noudattelivat samaa linjaa varhaiskasvattajilta kysytyjen kysymysten kanssa, jotta voisin tuloksia analysoidessani myös vertailla annettuja vastauksia toisiinsa. Pohjatietoina kysyin lapsen iän, sukupuolen ja päiväkotipäivän pituuden. Ikää kysyin varmistuakseni siitä, että vastaukset käsitteisivät tutkimuksen kohderyhmän ikäisiä, 3-6-vuotiaita lapsia. Sukupuolta kysyessäni tarkoituksena oli selvittää, olisiko lapsen sukupuolella minkäänlaista korrelaatiota herkkyyden ilmentymiseen. Toisaalta otanta oli niin pieni, ettei mitään pidemmälle vietäviä johtopäätöksiä olisi voinut lähteä tekemään tämän perusteella. Päiväkotipäivän pituuden kysyminen liittyi kysymykseen siitä, miten väsyneeksi hoitopäivän jälkeen huoltajat lapsensa arvioivat. Oletuksena oli, että pitempi päiväkotipäivä näkyisi myös lasten suurempana väsymyksenä verrattuna lyhyeen hoitopäivään. Verkkokyselyssä kysyttiin huoltajan näkemyksiä siitä, millä mielellä lapsi menee päiväkotiin ja millä mielellä hän on sieltä haettaessa. Tähän kysymykseen pystyi vastaamaan sekä rasti ruutuun-menetelmällä, että myös tarvittaessa kirjoittamaan oman vastauksensa ja selventäviä seikkoja avoimeen vastauskenttään. Lisäksi kysyin huoltajien mielipidettä siitä, miten väsynyt lapsi on päiväkotipäivän jälkeen. Tällä kysymyksellä halusin kartoittaa sitä, miten raskaaksi aisti- ja tunneherkkä lapsi kokee hoitopäivänsä.

Huoltajilta kysyin myös mielipidettä siitä, miten he kokevat, että aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyy heidän lapsellaan, sekä millaisia menetelmiä huoltajilla on käytössään esimerkiksi silloin, jos siirtymätilanteet, äänet, ruokailutilanteet tai vaatetus tuottaa lapselle haasteita sietää. Myös nämä kysymykset olivat rasti ruutuun-tyylisiä, joista pystyi vastaamaan useampaan vaihtoehtoon ja lisäksi jokaisen kysymyksen vieressä oli avoimen vastauksen tila, johon pystyi tarvittaessa selventämään tai tarkentamaan antamaansa vastausta.

Kysyin avoimella kysymyksellä myös huoltajien mielipidettä siitä, että otetaanko heidän mielestään heidän lapsensa aisti- ja tunneherkkyys varhaiskasvatuksessa millä tavalla huomioon ja miten päiväkodin tai esikoulun menetelmiä voisi kenties parantaa. Tähän kysymykseen saatujen vastausten liittäminen yhteistyöpäiväkodin toiminnan kehittämiseen ei voinut tehdä, koska vastauksia tuli myös huoltajilta, joilla ei ollut lasta yhteistyöpäiväkodissa, joten päädyin käsittelemään aihetta vain yleisellä tasolla. Lisäksi pyysin huoltajia kuvailemaan lapsensa vahvuuksia avoimella kysymyksellä. Huoltajilla oli myös mahdollisuus täyttää osa kysymyksistä yhdessä lapsen kanssa. Näissä kysymyksissä kysyttiin lapsen mielipidettä siitä, mikä on lapsen itsensä mielestä päiväkodissa tai esiopetuksessa mieluisinta tai epämieluisinta, ja onko lapsella kavereita päiväkodissa. Näillä kysymyksillä halusin tuoda myös lapsen omaa mielipidettä esille siitä, miten lapsi itse kokee hoitopäivänsä sisällön. Kyselyn lopussa oli vielä avoimen vastauksen kenttä, johon pystyi vielä selventämään vastauksiaan tai kirjoittamaan jotakin muuta, mitä huoltajalle tuli mieleen kyselyä tehdessä.

Verkkokyselyyn tuli vastauksia tutkimukseen osallistuvan päiväkodin lasten huoltajilta yhteensä kolme kappaletta. Saadakseni enemmän tutkimusaineistoa siitä, miten aisti- ja tunneherkkyys ilmenee lapsilla kotioloissa, päätin pyytää vastauksia eräästä erityisherkkien lasten vanhemmille suunnatusta Facebook-ryhmästä. Ennen kyselylinkin laittamista ryhmään kysyin luvan ryhmän ylläpitäjältä, jolle myös selitin opinnäytetyöni tarkoituksen ja tavoitteet, sekä annoin mahdollisuuden tutustua kyselyyn ennen sen hyväksymistä. Ylläpitäjän hyväksynnän jälkeen laitoin linkin kyselystä ryhmän viestiseinalle. Oletuksenani oli, että ryhmän jäsenillä olisi yksityiskohtaista tietoa omista aisti- ja tunneherkistä lapsistaan. Vastauksia tätä kautta tuli yhteensä seitsemän kappaletta, eli yhteensä huoltajien vastauksia kertyi kymmenen kappaletta. Jokainen kyselyyn vastaajista oli vastannut kaikkiin kysymyksiin, osa laajemmin ja osa vähän lyhyemmin. Kysymyksiin, jotka oli suunnattu lapsen oman mielipiteen ilmaisuun, oli myös vastattu. Toisaalta täytyy huomioda, ettei ole mitään keinoa varmistua siitä, että huoltaja todella olisi kysynyt lapselta tämän mielipidettä ko. kysymyksiin.

4.3 Sisällönanalyysi

Haastatteluista ja verkkokyselystä saamani tulokset analysoin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysillä etsitään merkityksiä tekstistä, pyritään saamaan tutkittavasta

ilmiöstä tiivistetty kuvaus ja järjestämään saatu aineisto johtopäätösten tekoa varten (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103). Tutkimuskysymykset, sekä teoreettisessa viitekehyksessä mainitut erityisherkkyyden eri ilmenemismuodot, hyväksi havaitut toimintatavat, herkkyyden positiiviset piirteet sekä erinäiset haasteet herkkyyden huomioimisessa, ohjasivat aineiston luokittelua. Käyttämäni verkkokysely laski valmiiksi kaikkien strukturoitujen kysymysten vastausten määrälliset suhteet, mikä on nähtävissä esim. taulukossa 3. Tämä helpotti tulosten vertailua.

4.3.1 Varhaiskasvattajien haastattelun tulosten analysointi

Varhaiskasvattajien haastattelu nauhoitettiin, jonka jälkeen litteroin saadun aineiston mahdollisimman sanatarkasti. Vastajille annettiin arvot V1, V2 ja V3, haastattelijan puheenvuorot merkittiin tunnuksella H. Litteroinnin jälkeen muutin alkuperäisilmaisut pelkistetyiksi ilmaisuiksi, jonka jälkeen jaoin aineiston eri alakategorioihin, jotka sitten jaoin teemoittain: ilmentyminen, käytetyt menetelmät, lapsen vahvuudet ja lapsen oma ilmaisu tilanteissa. Tarkempi vastausten tyypittely löytyy liitteestä 3. Haastattelun sisällönanalyysi noudatti sisällöltään teoria-aineistosta esiin nousseita teemoja. Vastausten tarkempi analysointi löytyy luvusta 5.1, jossa avaan tarkemmin eri teemojen sisältöä. Alla olevassa taulukossa 1 on esimerkki varhaiskasvattajien haastattelusta saadun aineiston tyypittelystä ja siitä, miten aisti- ja tunneherkkyys ilmenee varhaiskasvattajien mukaan lapsilla päiväkodissa.

Lapsi ei siedä outoja makuja, tai esim. kalaruokia.	Makuaisti	Ilmentyminen
Musiikkihetket, joissa on paljon soittimia ja ääniä.	Kuuloaisti	
Koko ryhmän tilanteet, esim. ruokailu, jossa kaikki lapset ovat yhdessä ja on paljon melua.		
Lapsi ei kestä hajuvesien tai pesuaineiden tuoksua.	Hajuaisti	
Kirkkaat valot häiritsevät.	Näköaisti	
Lapsi on kipuherkkä.	Tuntoaisti	

Lapsi ei kestä kosketusta esim. päiväunille rauhoituttaessa.		
Vaatteissa olevat pesulaput ärsyttävät.		
Pukemistilanteet, joissa menee paljon aikaa saada vaatteet juuri kohdilleen, koska lapsi ei siedä jos hanska ei ole ”oikein”.		
Lapsi tunnistaa toisten lasten tunteita.	Emotionaalinen herkkyys	
Lapsi ottaa toisten tunteet ”omikseen”.		
Lapsella on tilannetajua ja hän aistii huoneen ”ilmapiirin”.		

Taulukko 1: Ote varhaiskasvattajien haastattelun aineiston tyypittelystä.

4.3.2 Huoltajille suunnatun verkkokyselyn tulosten analysointi

Huoltajille suunnattu verkkokysely lähetettiin kaikille huoltajille, joilla oli 3-6-vuotias lapsi yhteistyöpäiväkodissa. Kyselyn jako toteutettiin sähköpostitse päiväkodin puolesta ja heidän postituslistaa käyttäen. Tätä kautta vastauksia tuli yhteensä kolme kappaletta, ja Facebook-ryhmän kautta vastauksia tuli seitsemän, eli yhteensä kyselyyn vastasi siis kymmenen huoltajaa. Vastausten perusteella lasten iät vaihtelivat 3-6-vuoden välillä ja heidän keski-ikänsä oli 4,5 vuotta. Sukupuolittain jakauma oli seitsemän tyttöä ja kolme poikaa. Lapsista kaksi oli esikoulussa ja muut vastaajien lapsista olivat päiväkodissa. Lasten päivittäinen hoitoaika vaihteli 5,5 tunnista yhdeksään tuntiin, jolloin keskimääräinen hoitopäivän pituus oli 7,5 tuntia.

Kyselyn tulokset jaoin teemoittain hieman samaan tyyliin kuin varhaiskasvattajienkin haastatteluaineiston. Huoltajille suunnatun verkkokyselyn tarkempi tyypittely näkyy liitteessä 4. Erona varhaiskasvattajille suunnattuun haastatteluun pyrin verkkokyselyssä selvittämään myös

lapsen omaa mielipidettä hoitopäivänsä sisällöstä. Huoltajien käyttämiä menetelmiä selvitin esittämällä väittämiä, joihin huoltajat pystyivät avoimella vastauksella vastaamaan joko omasta tai varhaiskasvattajan näkökulmasta. Lomaketutkimuksessa havainnot koostuvat keskiarvoista ja tyyppillisistä, empiirisistä yhteyksistä (Alasuutari 2001, 52). Vastausten analysoinnissa jaottelin vastaukset lukumäärien mukaisesti. Tällä tavalla pyrin löytämään aineistosta yhteneväisyyksiä tai eroavaisuuksia varhaiskasvattajien haastattelun sisältöön, esimerkiksi siinä, miten aisti- ja tunneherkkyys ilmenee yleisimmin. Verkkokyselyn vastausten analysoinnissa pyrin löytämään samankaltaisuuksia vastausten kesken. Vastausten tarkempi analysointi löytyy luvusta 5.2, jossa avaan tarkemmin lomakekyselyn tuloksia. Alla olevassa taulukossa 2 on esimerkki huoltajien vastausten tyyppittelystä ja siitä, millaisia vahvuuksia lapsilla huoltajien mukaan on.

Oikeudenmukainen Aito, ei teennäinen Rehellinen Luotettava Kohtelias Ottaa toiset huomioon Sosiaalinen Kaikkien kaveri On todellinen ystävä niille, joiden kanssa on solminut suhteen Erittäin hyvät kaveritaidot	Sosiaaliset taidot	Lapsen vahvuudet
Empaattinen Herkkä Rauhallinen Illoinen	Tunnetaidot	

Reipas		
Rohkea		
Musikaalinen	Kognitiiviset taidot	
Loistava huumorintaju		
Matemaattisesti taitava		
Rikas mielikuvitus		
Liikunnallinen		
Luova		
Taiteellinen		
Pohtija		
Äärimmäisen kiinnostunut kaikesta		
Haluaa paneutua uusiin juttuihin		
”Osa jo ajaa polkupyörällä ilman apupyöriä, koska halusi”		
Sanavarasto todella laaja		
Fiksu		
Uskomattoman hyvä muisti		

Taulukko 2: Esimerkki huoltajille suunnatun verkkokyselyn aineiston tyypittelystä.

5 Tutkimuksen tulokset

5.1 Varhaiskasvattajien haastattelun tulokset

Tässä alaluvussa käyn läpi yksityiskohtaisemmin varhaiskasvattajille tehdyn haastattelun tuloksia. Haastatteluiden perusteella varhaiskasvattajat ovat hyvin tietoisia aisti- ja tunneherkkyyden eri ilmenemismuodoista, ja he käyttävät monipuolisesti erilaisia menetelmiä lasten tukemisessa. Varhaiskasvattajien mukaan aisti- ja tunneherkkyys näkyy erityisesti pukemistilanteissa, joissa lapsi joko rasittuu ruuhkaisista tilanteista tai siitä, miltä vaatteet hänen päällään tuntuvat. Aistiherkällä lapsella saattaa mennä kohtuuttomasti aikaa saada esim. hanskat juuri oikealla tavalla käteen, koska pesulaput kutittavat, tai hanska on jollain muulla tavalla lapsen mielestä huonosti. Aikuisen sensitiivisyys, lapsen tunteiden sanoittaminen ja lapsen huomioiminen omana yksilönään olivat tärkeimmät tavat kohdata aisti- ja tunneherkkä lapsi - toki näistä hyötyvät kaikki lapset. Pienryhmissä toimiminen oli haastateltujen mielestä jo niin itsestäänselvä menetelmä, että se meinasi jopa jäädä heiltä erikseen mainitsematta. Eniten varhaiskasvattajia huolestutti työn kiire ja liian pienet henkilöstöresurssit, jotka verottivat lapsen yksilöllisen kohtaamisen huomioimista sillä tasolla, mitä haastateltavat olisivat henkilökohtaisesti toivoneet pystyvänsä tekemään. Myös akustiikka ja tilajärjestelyt tuottivat haastateltujen mielestä ongelmia niin aistiherkille lapsille kuin myös varhaiskasvattajille itselleen. Varhaiskasvatuspaikoissa vallitseva meteli rasittaa myös henkilöstöä ja haastateltavat toivoivatkin, että tulevaisuudessa uusiin toimitiloihin hankittaisiin akustiikkalevyjä, kopisemattomia huonekaluja sekä ääntä imeviä tekstiilejä, kuten esim. mattoja.

5.1.1 Aisti- ja tunneherkkyyden ilmentyminen

Varhaiskasvattajien haastatteluiden perusteella aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyy päiväkodissa monella eri tavalla. Herkkyys ilmenee aistien herkkyytenä, jolloin esim. pesuaineiden ja hajuvesien tuoksut tai ruuan vahva tuoksu tai maku aiheuttaa jopa aivan fyysistä pahaa oloa. Kirkkaat valot ja kovat äänet esim. musiikkihetkissä tai muiden lasten tuottamana metelinä rasittavat. Erityisesti pukemistilanteiden haasteet ja melun sietämättömyys nousivat keskeisiksi ilmentymismuodoiksi. Ruokailutilanteissa esimerkiksi kalaruuat ovat varhaiskasvattajien mukaan olleet sellaisia, jotka ovat saaneet herkemmat lapset reagoimaan voimakkaasti.

V2: Hajut, ei kestä vaikka, tai tosi herkällä niinku et mikä täällä haisee ja hajuvedet, hajuvesihajut voi tehdä pahaa, tai pesuaineiden tai jotkut vaikka.

V1: [...] ku se on kalakastike, koska sen näkee, et sil lapsel meinaa tulla ylös se, et se suutuntuma, maku, haju, aiheuttaa sellasen refleksin.

Vaatetus, ja erityisesti vaatteissa olevat pesulaput olivat asioita, jotka varhaiskasvattajien mukaan ovat tärkeitä asioita ottaa huomioon. Pesulappujen ärsyttävyyttä nousi myös huoltajille suunnatun kyselyn perusteella ensisijaisesti huomattavimmaksi asiaksi, jossa lapsen herkkyyttä ilmenee. Myös päiväkodin varavaatteiden käyttäminen saattaa olla herkälle lapselle haasteellista, koska vaate ei ole tutulle tuoksuva ja pehmeä samalla tavalla, kuin lapsen omat tutut vaatteet. Ryhmätilanteissa ruuhkaiset tilanteet tai jo pelkkä tunne siitä, että on kiire, voi aiheuttaa aisti- ja tunneherkälle lapselle stressiä.

V1: Siirtymätilanteet alkaa oleen yhtä takkaa että se lapsen ulos pääseminen, et hänel on kaikki taidot pukee ja hän osaa ja pystyy siihen, mut se on niin vastenmielistä ja se tuntuu niin ikävältä et se saattaa olla nelkytviis minuuttia, tunti.

V2: Toinen ei voi sietää että tässä on joku ryppy vaatteessa et se on sit niin sellasta aistikasta, et vaatteet pitää olla justsiinsa.

V1: Ja se kiireentuntu syntyy pelkästään siit et, kellään ei oo kiire, mut se et siinä jos siin on liikaa lapsia pukeen, kuka ettii rukkasia ja villapuvut on väärinpäin, ni tulee sellanen tilanne et "aargh! Hoh, pakene!"

Aisti- ja tunneherkät lapset ovat myös helposti ylivilittyneitä päiväkotipäivän aikana. Varhaiskasvattajien mukaan tämä näkyy häiriökäyttäytymisenä, kuten riehumisena ja juoksemisena. Lapsi saattaa myös fyysisesti pyrkiä pois rasittavista tilanteista pyytämällä itselleen omaa tilaa. Päiväkodissa myös harjoitellaan omien tunteiden ilmaisua ja kannustetaan lapsia keksimään itse ratkaisuja silloin, kun tilanteet käyvät liian vaikeiksi sietää.

H: Hakee itse sitte niinku...

V1: ...Sen rauhan tolla toisella tapaa. Tai et ei niinku ymmärrä et mikä siinä sit on se oma etu, se rauhottuminen ja vetäytyminen, vaan sit et, häiriökäyttäytyminen ja juokseminen sit saattaa olla toinen ääripää. Et todella paljon tällasia harjotellaan lasten kanssa.

5.1.2 Aisti- ja tunneherkän lapsen vahvuudet

Aisti- ja tunneherkkien lasten vahvuuksiksi varhaiskasvattajat nimesivät empaattisuuden. Varhaiskasvattajien mukaan aisti- ja tunneherkkä lapsilla on hyvä tilannetaju ja he osaavat ottaa muut lapset huomioon toimiessaan. Lapsesta ikäänkuin voi nähdä, kuinka hän lukee toisten tunnetiloja; toki joskus voi tulla vääräkin tulkintoja. Haastateltava totesi, miten lapsi huomaa helposti toisen lapsen pahan mielen ja miten lapsi saattaa mennä tätä silittelemään

lohdutukseksi. Yksi haastateltavista varhaiskasvattajista piti empaattisuutta erityisen suurena voimavarana, koska hänen mielestään lapsesta voi tällöin kasvaa todella hyvä ystävä.

V3: Semmonen niinku herkkä, sellanen ihana herkkäsielisuus ja sellanen niinku hän on hirvitävän empaattinen, et jos jollain jotain harmittaa tai ja et niinku niissä tilanteissa, hän käy silittämässä tai hän tulee sanomaan, että tolla on niinku paha mieli tai jotain, että mä nään sen kyl tosi hienona asiana ja mägeena juttuna että arvostan sitä. Semmonen ku säilyy sit läpi elämän ni on jo pitkällä. [...] Se on vahvuus ja voimavara, et sen ku osaa ja oppii hyödyntämään ni se on kyl sil sit niinku oikeesti pärjää, että silloin on ainaki isompana ni tosi hyvä ystävä.

V2: Ehkä sellaset lapset sit voi, ku he tunnistaa toisten tunteita herkästi, ni sit sellasta empatiakykyä niinku et he osaa jotenki niinku asettautua sen lapsen asemaan. [...] Tuntee ja niinku ymmärtää niitä lapsia jotenki sitte. Toisia sitte niinku paremmin.

5.1.3 Menetelmät lapsen tukemisessa

Käytettyjä menetelmiä löytyi paljon erilaisia. Varhaiskasvattajat nimesivät tärkeimmäksi menetelmäksi pienryhmätoiminnan, joka auttaa herkkiä lapsia opettelemaan sosiaalisia tilanteita ja antaa mahdollisuuden yksilöllisempään kohtaamiseen. Pienryhmässä toimiessa lapselle on mahdollisuus antaa enemmän huomiota ja myös äänentaso pysyy pienryhmässä yleensä matalammalla. Pienryhmät pyritään suunnittelemaan niin, että ryhmän lapset hyötyvät toisistaan, eli esim. ääniherkkä lapsi pyritään laittamaan sellaiseen pienryhmään, jossa muut lapset osaavat hillitä volyymiään. Aina tällainen järjestely ei kuitenkaan ole mahdollista, mutta siihen pyritään aina mahdollisuuksien mukaan. Joillakin lapsilla on käytettävissä kotoa tuotuja kuulosuojaimia niiden tilanteiden varalta, kun melutaso nousee lapsen mielestä liian vaikeaksi sietää. Päiväkodin puolesta kuulosuojaimia ei ole tarjolla.

V1. Pienryhmät mietitään, että jos on niinku esimerkiks lapsi ketä häiriintyy kovasta metelistä ja olis tavote, et nyt keskitytään johonki hommaan, ni silloin ei laiteta siihen kovin liikuvia lapsia mukaan, eikä kovaäänisiä, koska silloinhan se vie sen kaiken keskittymisen. Täälläkin on silleen aina mahdollisuuksien mukaan. Jos on vuosi, että on niin kovaääninen ryhmä, et puhuu kovalla äänellä, ni ethän sä voi silloin niinku. Silloin sitä ei saa hiljaseks, koska lasten puheääni on. Toki sitäki harjoitellaan hyvin paljon, mutta.

Sosiaalisia tilanteita harjoitellaan pienryhmissä, mutta myös koko ryhmän kanssa toimimista harjoitellaan esim. ruokailutilanteissa ja retkillä. Myös tunteiden sanoittaminen ja lapsen oman ilmaisun tukeminen ja positiivinen pedagogiikka olivat haastateltujen

varhaiskasvattajien mielestä keskeisiä menetelmiä aisti- ja tunneherkkiä lapsia tuettaessa; toki näistä hyötyvät ryhmän kaikki lapset. Mattilan (2014) mukaan herkkä lapsi tarvitsee enemmän vilpittöitä hyväksymistä toiminnalleen, jotta voisi kokea olevansa hyväksyty ja rakastettu, vaikka hän ei olisikaan ”samanlainen kuin muut lapset”. Tämä pätee niin lapsen vanhempiin kuin esimerkiksi opettajiin. Aikuisen käyttämä lämmin katsekontakti, ystävällinen sana tai ele, tai muu pieni mutta vilpittön huomionosoitus voi saada lapsen kokemaan itsensä hyväksytyksi. Jokainen lapsi toivoo kontaktia muihin lapsiin ja kasvattajiin, kaikki lapset eivät vain tiedä miten sen tekisivät. (Mattila 2014, 62-63.) Kun pysähtyy puhumaan ja kuuntelemaan lasta, se merkitsee, että lapsi on keskustelun arvoinen ja häntä arvostetaan; tämä kasvattaa lapsen myönteistä minäkuvaa. Häpeällä kasvattaminen vain romahduttaa lapsen itsetunnon. (Cacciatore ym. 2008, 61-65.)

V3: Ja sitte tavallaan se valtava kannustaminen ja sellanen itsetunnon kohottaminen, ja huomaisitko miten hienosti sä toimit ja et niitä ne on ne arjen keinot. Ne on kaikille lapsille, mut sit ne on ehkä hieman tehostetummin sille, joka sitä tarvii toisella tavalla siihen sitä apua ja tukea.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö oli myös tärkeä asia, jolla voidaan tukea aisti- ja tunneherkkää lasta. Huoltajien asiantuntijuus oman lapsensa herkkyydestä näkyy mm. vasukeskusteluiden kautta siirtyvänä tietona, mutta tieto lapsen herkkyyden ilmentymisestä siirtyy myös varhaiskasvattajilta huoltajille. Keskiössä on lapsi ja hänen etunsa ja se, että lapsi tulee ymmärretyksi omana itsenään.

V2: Nii et vanhempien kanssa ja sit myös se vanhempien kokemus ku kotona et mitä he on niinku huomannu et mikä niinku ehkä auttaa, ja mikä sit taas tota, et miten se lapsi sit niinku siel kotona niinku reagoi ja mitä he tekee ja mitä me voitais päiväkodissa tehdä sitte ja.

V1: Ja sitten jos lapsella on vaikka nyt tällasta tunneherkkyyttä ja ne vaatteet kiristää ja puristaa ja muuta, ja se on niinku järkevää ja myös lapsen etu et sitte käydään yhdessä niinku vanhempien kanssa et kannattaako ny sit olla se villahaalari jos se kutittaa ja tuntuu niin että voiko vaikka tuoda fliishaalarin päiväkotiin.

5.1.4 Huolenaiheet

Varhaiskasvattajien haastatteluiden perusteella yhdeksi huolenaiheeksi nousi päiväkotimaailman kiire ja liian vähäinen henkilöstömäärä. Varhaiskasvattajat pyrkivät antamaan lapsille kahdenkeskistä huomiota, mutta resurssien puutteen vuoksi tämä voi ajoittain olla vaikeaa.

Varhaiskasvattajien mukaan aisti- ja tunneherkkä lapsi yllirasittuu jatkuvasta metelistä ja liikkeestä, jota päiväkotimaailma yleensä on täynnä. Myös liian suuret ryhmäkoot tuottivat huolta.

V1: Aistiherkkä esimerkiksi kun ajatellaan että, on meteli käy, liika liike käy, ni päiväkotiryhmät varhaiskasvatuksessa on mitä ne on. Ja parhaansa tekee kaikki, mutta rajansa on siinäkin et, et pysty järjestämään lapselle kahdenkeskisiä hetkiä hirvittävän montaa päivässä, vaan hän on ryhmän jäsen. Et harjotellaan sitä ryhmäs oloa, siin saattaa olla hirvittävän vaikeeta ja kuormittavaa lapsen näkökulmasta. Kyl se huolestuttaa.

V3: Lapsiryhmät on aivan liian suuria ajatellen tällasten lasten tarpeita, tai kenen tahansa, mä toivoisin et kaikki sais olla pienessä ryhmässä, mutta tota toivotaan et uus kansalaisaloite menee läpi. [...] Et ei se oo kenenkään etu, et ollaan tollasissa massaryhmissä, ei päiväkodissa eikä koulussakaan.

Myös pitkät päivähoitopäivät tuntuivat varhaiskasvattajien mielestä vaikuttavan paljonkin aisti- ja tunneherkkien lasten hoitopäivän mielekkyyteen. Pitkät päivät, joissa on paljon kontakteja muihin ihmisiin, paljon siirtymätilanteita ja paljon meteliä, rasittavat selkeästi herkkiä lapsia. Eräs haastateltu varhaiskasvattaja tarjosikin ratkaisuksi perhepäivähoitoa, jossa on pienemmät ryhmät ja aikuisella enemmän aikaa keskittyä yksittäiseen lapseen.

V3: Ja sit tietenki me tiedetään et toi päiväkotiariki kuormittaa, se on niinku fakta, sitä ei voi ajatellakkaan. Et mä oon itse ollu kahdenkymmenenviiden lapsen ryhmässä, jossa me laskeettiin että yhdellä lapsella oli vuorovaikutustilanteita päivän aikana 766. Et jos ajatellaan et sul on niin monta kontaktia koko ajan, niin tämmönen erityisherkkä lapsi, joka ei kestä sitä kontaktia eikä halua olla siinä kontaktissa, niin hänen stressitasonsa on varmaan aivan valtava. [...] Et ehkä sellanen perhepäivähoidon pieni ryhmä vois olla niinkun paljon parempi ja paljon helpottavampi niinku semmosille lapsille, mitkä eivät kestä päiväkotia, et niit on paljon.

Joskus myös varhaiskasvattajan oma suhtautuminen saattaa olla sellaista, ettei hän ota lasta ja hänen kokemustaan todesta. Haastateltujen mukaan on tärkeää, että varhaiskasvattaja osaa suhtautua lapseen sensitiivisesti ja ymmärtää, että se mitä lapsi kokee, on totta. Lapsi ei ilkeyttään kiukuttele pukemistilanteissa, vaan siksi, että hän kokee vaatteiden olevan epä mukavia päällään.

V2. Ja ehkä toinen mikä myöski tulis mieleen et sitten jos niinkun aikuiset ei ymmärrä jotenki että, pitää ymmärtää tai tietää, että voi ottaa sen lapsen niinku todesta, tai että ei

niinku vähättele hänen niitä aistimuksiaan, tai että tiiätkö et, no eihän tää nyt oo niinku metelikään, tai että miten sä nyt et, tai et miten toi vaate puristaa tai tietkö.

Myös ruokailutilanteissa sensitiivinen suhtautuminen on tärkeää. Vaikkakin päiväkodissa kannustetaan maistamaan uusia makuja, niin joskus herkkä lapsi voi reagoida hyvinkin vahvasti esimerkiksi kalaruokiin. Lapselle on mahdollista tarjota myös kasvisvaihtoehto, jos hän ei pysty kalaruokia syömään. Nälässä ei lasta pidetä, vaan hän saa syödä sitten vaikka näkkileipää mahansa täyteen, jos ei ruoka muuten maistu. Yksi tärkeä huomio liittyy ruuan asetteluun lautaselle, eli ruuat asetellaan siten, etteivät ne kosketa toisiaan. Herkkä lapsi saattaa jättää kokonaan syömättä, jos kastike on kaadettu perunoiden päälle. Ruuan lautaselle asettelu omiin kasoihinsa on varhaiskasvattajalta pieni vaiva, jolla voidaan säästyä lapsen vahvalta reagoinnilta ruokailutilanteissa.

V3: Ne on tavallaan erikseen joo, et pyritään siihen et [...] niinku ruoka ei niinku kosketa. Ja sitte on tietysti ne lapset, joille voi heittämällä lappaa se, eikä heit haittaa se, mut et miks tehä siitä silleen niinku ongelmaa, ku tiedetään et hänelle se on niinku ongelma ja meiltä se ei vaadi mitään muuta ku sen yhen pienen asettelun, että se, ne on niinku tosi pieniä arjen juttuja.

Jotkut lapset eivät reagoi päiväkodissa, mutta yllirasittuminen näkyy sitten kotona. Vanhemmilta tulee varhaiskasvatukseen viestiä, että lapsi ei siedä kovia ääniä, mutta päiväkodissa lapsi ei näytä häiriintyvän metelistä. Tällaisissa tilanteissa varhaiskasvattajien on vaikea tukea herkkää lasta, jos he eivät havainnoi lapsessa yllirasittumisen merkkejä.

V2. Mut sit myöskin on sillai, et jotkut lapset reagoi kotona hirveen vahvasti et, mut se ei näyttäydy täällä päiväkodissa sillä tavalla. Et ne on ehkä sillä tavalla haastavia tilanteita siten kun jos vanhemmat kovasti viestittää, et näin, et esim äänet on tosi herkkiä, mut me ei sit täällä havaita, et siirtymissä tai näis koko ryhmän tilanteissa lapsi ei täällä viestitä mitenkään, et hänt niinku ottais, mut se voi olla tosi kuormittunu sit ku menee kotiin eikä niinku siellä kestä.

Eräs haastateltu varhaiskasvattaja harmitteli lastentarhanopettajan tehtäväkuvan laajenemista, sillä tietokoneella tehtävät kirjaamiset ja muut työt vievät aikaa olla mukana ryhmässä. Tällöin lapsia ei pääse havainnoimaan niin paljon kuin haluaisi, ja tämä voi vaikuttaa suoraan siihen, miten turvalliseksi ja tutuksi lapsi kokee kasvattajan. Tietenkin havainnointiin osallistuu koko kasvattajatiimi ja lapsen asioita käsitellään yhdessä, mutta

lastentarhanopettajan omakohtainen osallistuminen juuri siihen työhön, mikä on olennaisinta ja kaiken suola, jää vähiin.

V3: [...] ajatuksen tasolla se sellanen miettiminen koko ajan että missä mennään ja kenenki kanssa ja että se vaatii kyllä valtavasti havainnointia ja sitä siinä arjessa olemista, että nyt kun opettajille ollaan sysäämässä kaikki vasut, kaikki keskustelut, kaikki, niin tavallaan se oleminen ryhmässä vähenee, jolloin se tietämys lapsesta vähenee, vaikka tottakai tehdään tiiminä töitä ja keskustellaan paljon ja mut et tavallaan sä et oo niis hetkissä ja sä et nää niit juttuja ja jotain menee silloin ohi. Ja kuitenkin opettajan vastuulla on se pedagoginen niinkun osaaminen siinä ryhmässä, niin ne ei sit tavallaan enää kohtaa. [...] Jos et sä ole läsnä ja paikalla, ni sä et voi saada sitä ensikäden tietoa ja olla niis hetkissä ja olla se luotettava ja turvallinen aikuinen. Koska toi tietokoneen kanssa niinkun oleminen ei edistä sun suhteita noihin lapsiryhmässä oleviin lapsiin.

5.2 Huoltajille suunnatun verkkokyselyn vastaukset

Tässä alaluvussa käsittelemme yksityiskohtaisemmin verkkokyselyyn tulleita vastauksia. Vastauksen perusteella aisti- ja tuntoherkkyys näyttäytyy lapsilla samansuuntaisesti, kuin varhaiskasvattajien haastattelun perusteella oli nähtävissä. Lapsen aisti- ja tunneherkkyys ilmenee huoltajien mukaan erityisesti emotionaalisenä herkkyytinä, jolloin lapsi mm. loukkaantuu helposti toisten sanomisista. Herkkyys näyttäytyy myös aistien herkkyytinä, kuten herkkyytinä koviin ääniin, kipuun, ruuan makuun tai rakenteeseen, ja vaatteiden tuntuun iholla. Kysyttäessä lasten vahvuuksista huoltajilta tuli paljon erilaisia kuvauksia. Aisti- ja tunneherkkien lasten vahvuuksiksi luettiin empaattisuuden lisäksi niin sosiaalisia taitoja kuin kognitiivisia taitoja. Lapsia kuvailtiin mm. iloisiksi ja reippaiksi, oikeudenmukaisiksi, luotettaviksi, liikunnallisiksi ja innostuneiksi oppimaan uusia asioita.

Selkeä yhteneväisyys käytetyissä menetelmissä varhaiskasvattajien kanssa oli pesulappujen leikkaaminen irti vaatteista. Vanhemmat myös kehuvat ja kannustavat lapsiaan usein, sekä pyrkivät ennakoimaan ja kertomaan asioista etukäteen lapselle. Lapsella on kotona tila tai paikka, johon hän voi tarvittaessa mennä rauhoittumaan. Lapsen tunteita myös sanoitetaan ja lasta kannustetaan lempeästi kohtaamaan uusia sosiaalisia tilanteita. Lasta ei pakoteta tilanteissa, vaan huoltaja toimii tukena ja kannustajana. Myös rutiinit olivat erään vastaajan käyttämä toimintakeino.

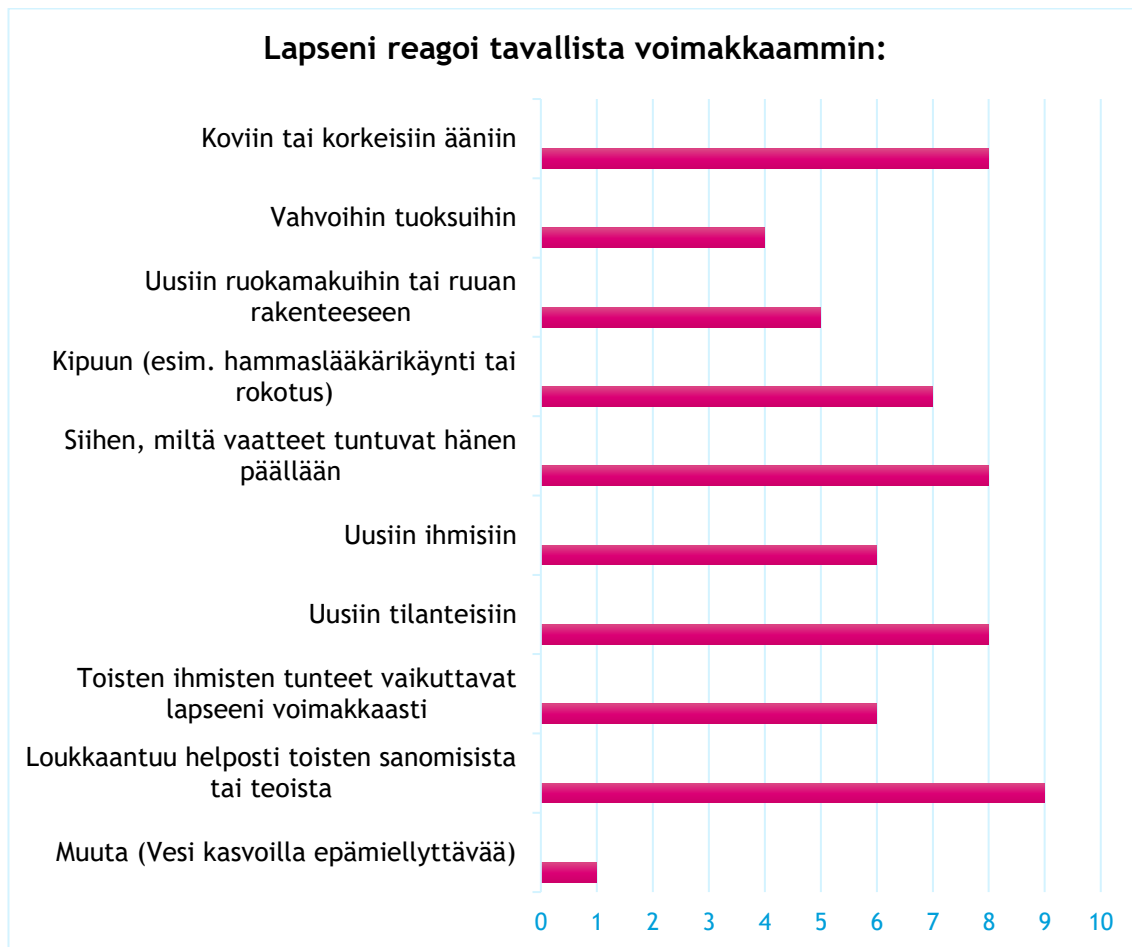
Vastauksen perusteella huomattavaa oli lasten väsymys hoitopäivien jälkeen. Vaikka lapset lähtevätkin yleensä päiväkotiin tai esiopetukseen hyvällä mielellä ja ovat iloisia myös heitä sieltä haettaessa, heidän rasittumisensa varhaiskasvatuspäivän jälkeen näkyi kotona. Huoltajien mukaan lapset kaipasivat hoitopäivän jälkeen omaa rauhaa ja lapset hakeutuivatkin vastauksen perusteella usein aivan oma-aloitteisestikin olemaan omissa oloissaan.

Lasten oma mielipide mieluisimmista asioista päiväkodissa tuskin eroaa ei-herkkien vastauksista; aisti- ja tunneherkät lapset nauttivat eniten leikkimisestä, kavereiden kanssa olemisesta, kädentaidoista ja ulkoilusta. Ikävimmiksi asioiksi vastausten perusteella lapset mainitsivat päiväunet, metelin, tönimisen ja muut konfliktitilanteet sekä sen, jos ei ole kavereita. Vastausten perusteella kaikilla lapsilla oli kuitenkin ainakin yksi kaveri, joten ainakaan vastaamishetkellä kukaan lapsista ei joutunut olemaan ilman ystävää.

Kyselyssä selvitettiin myös huoltajien mielipidettä siitä, että otetaanko aisti- ja tunneherkkä varhaiskasvatuksessa heidän mielestään tarpeeksi hyvin huomioon. Vastauksia tähän kysymykseen ei voida suoraan yhdistää yhteistyöpäiväkodin tilanteeseen, sillä verkkokyselyyn tuli vastauksia myös niiltä huoltajilta, joiden lapsi ei ollut ko. päiväkodissa. Käsittelenkin vastauksia lähinnä yleiseltä tasolta katseltuna. Vastausten perusteella pääsääntöisesti lapset otetaan huomioon, ja varhaiskasvatuksessa käytetään aistiharjoituksia ja lapselle on tila, jossa hän voi tarvittaessa rauhoittua. Erään vastaajan mielestä varhaiskasvattajan ikä saattaa olla osasyynä siihen, ettei tämä osaa ottaa herkkää lasta huomioon. Vastaajan mielestä nuorempi henkilö kunta osaa kuunnella paremmin, mutta vanhempi varhaiskasvattaja ei välttämättä ole edes tietoinen aisti- ja tunneherkkyyden olemassaolosta, eikä tällöin osaa ottaa sitä tarpeellisella tavalla huomioon. Eräs huoltaja vastasi, että pukeutumistilanteissa ei hänen mielestään lapsen yksilöllisiä tarpeita huomioida, vaikka ne onkin kirjattu ja ilmoitettu varhaiskasvatuspaikkaan.

5.2.1 Ilmentyminen

Kysymyksellä ”Lapseni reagoi tavallista voimakkaammin” kartoitin aisti- ja tunneherkkyyden ilmentymistä. Vastaajat saivat valita annetuista vaihtoehdoista sopivimmat rasti ruutuun-menetelmällä, lisäksi oli mahdollisuus kirjoittaa lisätietoja kohtaan ”muuta”. Vastausten lukumääräinen jakauma näkyy taulukossa 3. Vastausten perusteella eniten lapsen aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyy siten, että lapsi loukkaantuu helposti toisten sanomisista tai teoista. Tämän vastausvaihtoehdon oli valinnut yhdeksän vastaajaa kymmenestä (90%). Uudet tilanteet, kovat ja korkeat äänet, sekä vaatteiden tuntu iholla olivat myös asioita, jolla tavalla herkkyys ilmenee; nämä ilmenemismuodot oli valinnut kahdeksan vastaajaa kymmenestä (80%). Seuraavaksi eniten valintoja oli tullut kipuun reagoimisesta (70%), toisten ihmisten tunteiden vaikuttamisesta lapseen (60%) ja uusiin ihmisiin reagoimisesta (60%). Puolet huoltajista ilmoitti lapsensa reagoivan uusiin ruokamakuihin ja 40% ilmoitti lapsen reagoivan vahvoihin tuoksuihin. ”Muuta”-kohtaan oli yksi vastaaja tarkentanut, että hänen lapsellaan vesi kasvoilla tuntuu epämiellyttävältä.



Taulukko 3: Aisti- ja tunneherkkyyden ilmentyminen. N=10. (Huoltajille suunnattu verkkokysely)

Aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyy siis huoltajien mukaan erityisesti emotionaalisenä herkkyytenä, joka ilmenee lapsen loukkaantumisena toisten sanomista ja teoista. Myös toisten ihmisten tunteet vaikuttavat lapsiin voimakkaasti. Aistien herkkyys nousi vastauksissa myös olennaiseksi ilmenemismuodoksi. Huoltajien näkemykset oman lapsensa herkkyyden ilmentymisestä noudattelevat siis myös varhaiskasvattajien näkemyksiä. Reagointi koviin ja korkeisiin ääniin, vahvoihin tuoksuihin, uusiin makuihin ja vaatteiden tuntuun iholla olivat myös linjassa varhaiskasvattajien näkemyksiin aistiherkkyden ilmentymisestä. Veden roiskuminen kasvoille ei yleensä tule varhaiskasvatuksessa esille, joten tämä piirre on huoltajan oma kokemus, ja liittyy luultavimmin tuntoaistin herkkyyteen.

5.2.2 Vahvuudet

Huoltajien vastausten perusteella heidän aisti- ja tunneherkillä lapsillaan on laaja kirjo erilaisia vahvuuksia (taulukko 2 ja liite 3). Vahvuuksista oikeudenmukaisuus, rehellisyys, luotettavuus ja kohteliaisuus viittaavat aisti- ja tunneherkkien lasten taipumukseen nähdä asioiden syvällisemmät yhteydet. Aronin (2018) mukaan tämän kaltaiset piirteet kertovat lapsen syvästä oikeudentajusta ja kyvystä asettua muiden ihmisten asemaan ja kertovat empatiakyvystä (Aron 2018, 11-35), kuten myös sosiaalisissa tilanteissa tarvittavista taidoista. Liikunnallisuus, musikaalisuus, hyvämuistisuus, kiinnostus uusiin asioihin sekä niihin paneutuminen ja laaja sanavarasto kertovat lapsen kokeilunhaluisuudesta ja tiedonjanosta.

Sosiaalisuus, helppo ottaa kontaktia ja ”kaikkien kaveri” viittaavat lasten haluun olla kontaktissa muiden lasten kanssa ja lasten sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Kuten Keltikangas-Järvinen (2004, 82-84) toteaa, aisti- ja tunneherkkyys ei tarkoita samaa kuin epäsosiaalisuus. Aisti- ja tunneherkkä lapsi voi kaivata ikätoveriensa seuraa, mutta saattaa myös rasittaa silloin, kun kontaktia on lapselle liiallinen määrä. Eräs haastateltu varhaiskasvattaja kuvailikin erästä lasta, joka halusi katsella muiden lasten junaleikkiä vierestä. Kokemus oli kuitenkin tälle lapselle niin voimakas, että tämä totesi päivän päätteeksi leikkineensä junaleikkiä muiden kanssa.

5.2.3 Menetelmät

Huoltajien käyttämistä menetelmistä yleisimmäksi nousi lapsen kehuminen ja kannustaminen, mikä toisaalta oli oletettavaakin. Positiivisella palautteella on tutkimusten mukaan tavallista suurempi vaikutus aisti- ja tunneherkälle lapselle (Jagiellowicz 2012). Vastaavasti häpeän ja syyllisyyden käyttäminen kasvatusmetodina on Mattilan (2015) mukaan erityisen vahingollista herkälle lapselle, joka kokee syvästi saamansa kritiikin. Mattila varoittaa mm. torumisesta, johon herkkä lapsi reagoi voimakkaammin kuin toiset lapset. Toisaalta myös kannustamisessa olisi oltava varovainen, sillä liiallinen vaikeisiin ja jännittäviin tilanteisiin tuputtaminen ei auta lasta, vaan vain lisää lapsen pelkoa ja haavoittuvuuden tunnetta. (Mattila 2015, 11-15.)

Myös tilanteiden ennakointi ja niistä lapselle tiedottaminen nousi vastauksissa tärkeäksi menetelmäksi. Monet aisti- ja tunneherkät lapset pitävät rutiineista ja ovat toisaalta myös hitaasti lämpiäviä, joten he tarvitsevat aikaa tottua rutiinin muutoksiin. Tämä piirre liittyy lapsen synnynnäiseen temperamenttiin. Temperamentin määräämä alkureaktio tulee esiin kaikissa tilanteissa, joihin liittyy jotain uutta (Keltikangas-Järvinen 2014, 51). Kun lapsi tietää, mitä seuraavaksi tapahtuu, niin hänen pelkonsa ja stressinsä tuntematonta kohtaan vähenee ja hän voi henkisesti valmistautua uuteen tilanteeseen ja muutokseen.

Välillä rauhoitan elämää rutinoimalla pojan arjen - mennään aina samaan puistoon, haen tismalleen samaan aikaan, teen tuttuja ruokia jne. Sitten jaksaa taas uusia juttuja vastaanottoa paremmin. (Kyselyyn vastannut huoltaja)

Huoltajilla oli kotona käytössään myös tila, esim. telttä, johon lapsi pystyi hoitopäivän jälkeen mennä rauhoittumaan. Tämä liittyy aisti- ja tunneherkkien lasten taipumukseen olla väsynyt varhaiskasvatuspäivän jälkeen. Rauhoittumistilan olemassaolo viittaa myös siihen, että kyselyyn vastanneilla huoltajilla oli tietoa ja taitoa ottaa lapsensa tarve omaan rauhaan huomioon. Myös pesulappujen leikkaaminen irti vaatteista oli keino, jolla huoltajat huolehtivat lapsensa tuntoärsykkeiden minimoimisesta. Huoltajat antoivat lapsen myös itse valita itselleen sopivat vaatteet (kunhan vaatteet olivat tilanteeseen sopivat), tai he keskustelivat lapsen kanssa siitä, miksi joku vaate tuntuu huonolta päällä. Tämä oli yhteydessä myös varhaiskasvattajien haastattelun kanssa, jonka mukaan yleisimmin aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyi pukemistilanteissa.

Annan vaihtaa mieleiset vaatteet, mutta kysyn miksi jokin vaate ei ole hänen mieleisensä. (Kyselyyn vastannut huoltaja)

Muutama vastannut huoltaja ilmoitti käyttävänsä hajusteettomia tuotteita ja yksi kertoi kokaavansa lapselleen ruokaa, josta tietää tämän pitävän. Toisaalta huoltajien vastauksista näkyi myös, että he mieluummin kannustavat lapsia maistamaan ja syövät itsekin samaa ruokaa lapsensa kanssa näyttääkseen esimerkkiä. Ruoasta ei ole pakko tykätä, vaan lapsi saa maistamisen jälkeen sylkäistä ruuan pois. Kovien äänien häiritessä lasta huoltajat joko antoivat lapselle kuulosuojaimet käytettäväksi tai pyrkivät poistumaan tilanteista lapsen kanssa hieman sivummalle.

Kehotan maistamaan, maistan itse ensin ja syön samaa ruokaa kuin hän. Kerron että se voi olla hänen seuraava lempiruokansa. (Kyselyyn vastannut huoltaja)

Uusien sosiaalisten tilanteiden kanssa huoltajien menetelmät erosivat hieman toisistaan. Osa huoltajista antaa lapselle aikaa tutustua tilanteeseen, kun taas osa menee lapsen kanssa yhdessä esim. tutustumaan leikkipuistossa toisiin lapsiin; huoltaja menee itse rohkeasti tilanteeseen ja näyttää mallia. Toisaalta vastaajat olivat yhtä mieltä siitä, ettei painostaminen auta.

Autan kysymään uuden kaverin nimen hiekkalaatikolla ja ohjeistan heille leikin käyntiin. (Kyselyyn vastannut huoltaja)

Jutellaan etukäteen ja mennään yhdessä, voidaan jäädä katsomaan vähän kauemmaksi. (Kyselyyn vastannut huoltaja)

5.2.4 Lapsen mielipide

Kyselyssä oli myös kysymyksiä, jotka oli kohdennettu lapselle itselleen. Näihin kysymyksiin huoltajalla oli siis mahdollista vastata yhdessä lapsen kanssa. Ei voida kuitenkaan varmistaa, että huoltaja olisi todellakin kysynyt lapsen mielipidettä näihin kysymyksiin, joten vastausten ”lapsilähtöisyys” on vain oletettava ja vastausten paikkansapitävyyteen on suhtauduttava pienin varauksin. Lapselle kohdistetut kysymykset olivat:

- Onko lapsella ystäviä päiväkodissa/esikoulussa?
- Mitä lapsi omasta mielestään tekee mieluiten päiväkodissa/esikoulussa?
- Mikä on lapsen omasta mielestä epämieluisinta päiväkodissa/esikoulussa?

”Onko lapsella ystäviä päiväkodissa/esikoulussa”-kysymykseen olivat kaikki kymmenen vastaajaa vastanneet myöntävästi: ”Kyllä, muutama 1-2kpl” (50%) ja ”Kyllä, useita” (50%). Vastausten perusteella aisti- ja tunneherkät lapset ovat löytäneet ystäviä, eivätkä siis ole jääneet kaveriporukoiden ulkopuolelle. Huoltajien luettelussa lapsen vahvuuksia, esille nousi useammissa kohdassa lapsen olevan empaattinen, kohtelias, huomaavainen, luotettava ja aito. Varmasti näillä vahvuuksilla on yhteys myös siihen, että kavereiden kanssa leikit sujuvat ilman suurempia kahinoita, koska herkkä lapsi osaa ajatella asioita myös toisten näkökulmasta käsin.

On todellinen ystävä sellaisille, joiden kanssa on solminut suhteen. (Kyselyyn vastannut huoltaja)

Hänellä on erittäin hyvät kaveritaidot. On pidetty leikkikaveri niin tyttöjen kuin poikienkin keskuudessa. (Kyselyyn vastannut huoltaja)

Mieluisinta lasten mielestä päiväkodissa tai esiopetuksessa oli vastausten perusteella leikkiminen, piirtäminen ja ulkoilu. Myös askartelusta ja musiikki- ja liikuntahetkistä pidettiin, kuin myös kiipeilemisestä ja potkupyöräilystä. Vastaavasti epämieluisimmiksi asioiksi nousi lähinnä päiväunet ja erilaiset konfliktitilanteet. Myös päiväkodin aikuiset, meteli, leikkikavereiden

puute, pukeutumistilanteet, tietyt ruuat ja päiväkotiin aamuisin jääminen olivat lasten mielestä epämieluisimpia asioita (taulukko 4).

Lapsen mielestä mieluisinta	Lapsen mielestä epämieluisinta
<ul style="list-style-type: none"> - Leikkii kavereiden kanssa - Piirtää ja leikkii - Askartelea, värittää, tekee hiekkahommia - Ulkoilee, leikkii - Musiikki- ja liikuntaleikit. - Leikkii parhaan ystävänsä kanssa. Kulkee potkupyörällä pihalla. - Piirtää, leikkii kotileikkejä, tykkää kaikesta päiväkotitekemisestä - Askartelea, piirtää, värittää, leikkii Barbieilla tai Petseillä. - Leikkii! Kotileikit, kiipeilee, keinuu. Muskarihetket. - Leikkii 	<ul style="list-style-type: none"> - Nukkuminen. - silloin kuin hänellä ei ollut leikkikavereita. - Ei mikään. - Päiväunet - Pukeutumistilanteet. Jos on ollut jokin riitatilanne, tönimistä yms. Siitä puhutaan paljon ja siitä tulee erittäin paha mieli. - Aikuiset, meteli, se että joutuu olemaan hiljaa paikallaan päiväunien aikana - Sinne jääminen aamuisin, tietyt ruuat, konfliktit muiden lasten kanssa - Vilkkaat ja äänekkäät lapset. - Yleisesti ison ryhmän aiheuttamat aistiärsykkeet (tunto ja kuulo). - Kun on niin paljon lapsia ja meteliä

Taulukko 4: Lapsen mielipide mieluisista ja epämieluisista asioista varhaiskasvatuksessa. N=10. (Huoltajien verkkokysely)

Vastausten perusteella aisti- ja tunneherkillä lapsilla on samankaltaiset lempipuuhat kuin eiherkilläkin lapsilla. Lapset leikkivät, ulkoilevat ja ilmaisevat itseään kädentaitojen, liikunnan tai musiikin avulla. Vastaavasti inhokiksi nousi päiväunet, joista tuskin lapset noin yleensä kään erityisesti nauttivat. Vaikka lapsi olisikin väsynyt hoitopäivän aikana ja voisi hyötyäkin pienistä nokosista, voi lapsen olla vaikea rauhoittua päiväunitilanteessa, jossa huone on täynnä muitakin lapsia, eikä lakanat ole omat ja tutut. Päiväunihetkillä voi olla myös

ylimääräistä meteliä, kun toiset lapset supisevat tai leikkivät unileluillaan, toisaalta täydellinen hiljaisuuskin voi tuntua ahdistavalta. Pukeutumistilanteet tuntuivat erään lapsen mielestä ikäviltä, joka johtuu luultavasti varhaiskasvattajienkin haastattelusta nousseisiin kiireentuntuun, ruuhkaan ja vaatteiden epämukavuuteen. Myös kuumuus voi tuntua lapsesta erityisen pahalta, jos joutuu kuraeteisessä odottamaan vaatteet päällä aikuista, että ryhmä voi lähteä ulos.

5.2.5 Lapsen väsymys hoitopäivän jälkeen

Kyselyssä kysyttiin, miten väsyneeksi huoltaja kokee lapsensa sen jälkeen, kun lapsi on haettu varhaiskasvatuksesta. Tähän kysymykseen oli mahdollista vastata avoimeen vastauskenttään. Vastaukset näkyvät taulukossa 5. Suurin osa vastaajista totesi lapsensa olevan väsynyt päiväkotipäivän jälkeen, yksi vastaajista kirjoitti, ettei hänen lapsensa ole ”erityisen väsynyt”. Vastausten mukaan lapsi menee yleensä hoitopäivien jälkeen aikaisemmin nukkumaan tai saattaa itsekkin sanoa olevansa väsynyt. Yhdellä vastaajista on kotona telttä, johon lapsi voi mennä rauhoittumaan kotiin päästyään.

Kuinka väsynyt lapsesi on mielestäsi päiväkotii-/esikoulupäivän jälkeen?

- Ei erityisen väsynyt.
- Ei niin paljon. Jos hän söi hyvin on ok, jos ei syönyt sitten hän on tosi väsynyt ja itkuinen.
- Kohtuullisen väsynyt. Vetäytyy omaan rauhaansa pariiksi tunniksi.
- Hoitopäivien jälkeen lapsi menee mielellään aikaisin nukkumaan.
- Huomattavasti väsynyt. Sanoo itsekkin olevansa väsynyt.
- Niin väsynyt että menee kotona ensin olemaan itsekseen 5-15min tai muuten on aivan pittelemätön loppuillan. Haluaa jo itsekkin mennä telttaan rauhoittumaan.
- Erittäin, energinen mutta väsy samantien kun pääsee kotiin
- Hyvin väsynyt ja melko kuormittunut, vaikka päivä on useimmiten ollut kiva. Haluaa kotona olla hetken yksin rauhassa omassa huoneessaan.

- Henkisesti hyvinkin väsynyt. Hän tarvitsee aina yksin olemista kotiin tultua. Pahimpina päivinä hän aloittaa päiväkodin parkkipaikalla itku/huuto/potkuraivarit, mikä voi kestää jopa yli tunnin.

- Melko väsynyt. Ei halua olla vuorovaikutuksessa. Kotiintullessa lojumme sohvalla, hän usein pyytää päästä äidin päälle (on vauvana ollut paljon liinassa ja muutenkin nukkunut äidin päällä silloin kun on ollut paha olla allergioiden takia). Joskus vähän aikaa, joskus kauemmin noin 10-30min. Sen jälkeen yleensä katsoo pikku kakkosta.

Taulukko 5: Lapsen väsymys varhaiskasvatuspäivän jälkeen. N=10 (Huoltajien verkkokysely)

Annetuista vastauksista voidaan päätellä lasten rasittuvan varhaiskasvatuspäivästä huomattavasti. Hoitopäivien aikana lapsi joutuu sietämään meteliä, ympärillään juoksevia muita lapsia, siirtymätilanteita sekä sosiaalisia tilanteita. Vaikka lapsi nauttisikin toisten lasten seurasta, voi hän silti rasittua jatkuvasta kanssakäymisestä. Rasittuminen voi näyttäytyä ylivirittymisenä ja riehumisena, tai selkeänä väsymisenä ja omaan rauhaan hakeutumisenä. Ylivirittymistila on myös asioiden syvällisestä työstämisestä johtuva luonnollinen, mutta epämiellyttävä seuraus (Aron 2018, 12). Huoltajien vastausten perusteella oli lohdullista huomata, että huoltajat ovat tietoisia lapsensa tarpeista omaan rauhaan ja mahdollistavat vetäytymisen silloin, kun lapsi sitä tuntuu tarvitsevan.

5.2.6 Lapsen tunteet varhaiskasvatusta kohtaan

Kyselyssä kysyin avoimella kysymyksellä huoltajien mielipidettä siihen, millä mielellä lapsi yleensä lähtee varhaiskasvatuspaikkaan (taulukko 6). Suurin osa vastaajista vastasi lapsensa olevan iloisella tai hyvällä mielellä varhaiskasvatuspaikkaan lähtiessä, yksi tosin tarkensi vastaustaan, että ”kunhan vaatteet on saatu taisteltua päälle”. Yksi vastaaja kirjoitti, että lapsi odottaa innolla päästä näkemään kavereitaan. Yksi huoltaja vastasi lapsena odottavan jännittyneenä hoitopäivää ja yksi kirjoitti, että ”välillä harmittaa lähteä”.

Vastaavasti varhaiskasvatuksesta haettaessa (taulukko 6) suurin osa vastaajista vastasi lapsena olevan joko iloinen (50%) tai väsynyt (60%). Lapsi saattoi myös olla puhelias (30%), riehakas (20%) tai hiljainen (10%). Kukaan vastaajista ei valinnut vaihtoehtoja ”surullinen”. Kaksi vastaajaa oli kirjoittanut kohtaan ”muuta” (20%) lapsensa olevan ”joskus iloinen, joskus surullinen” ja ”(lapsi) toteaa yleensä että tultiin liian aikaisin hakemaan vaikka haettaisiin klo 16”. Tässä kysymyksessä on otettava huomioon se, että vastaaja pystyi valitsemaan annetuista vaihtoehdoista useamman hänen mielestään sopivimman vaihtoehdon.

Millä mielellä lapsesi yleensä lähtee päiväkotiin/esikouluun?	Millä mielellä lapsesi on yleensä, kun hänet haetaan päiväkodista/esikoulusta?
<ul style="list-style-type: none"> - Iloisella mielellä. Kunhan vaatteet on ensin ”taisteltu” päälle. - hyvällä mielellä. - Hyvällä mielellä, reippaana odottaa jo päiväkotiin pääsyä - Innostuneena - Iloisesti näkemään kavereita. - Jännittyneenä. - Välillä harmittaa lähteä - Hyvällä mielellä. Päiväkotiryhmä on rauhallinen ja sopuisa, lapselleni sopiva. - Päiväkoti uran ensimmäiset pari vuotta olivat haasteellisia. Silloin itkun kanssa jäi päiväkotiin. Nyt jo helpompaa. -Talviaika toisinaan vielä vaikeaa, kun pukeamista on enemmän. Silloin hän ärsyyntyy ja aamut takkuavat. - Innoissaan ja iloisena. Odottaa päiväkotipäiviä. 	<ul style="list-style-type: none"> Iloinen (5 kpl) Väsynyt (6 kpl) Puhelias (3 kpl) Riehakas (2 kpl) Hiljainen (1kpl) ”Joskus surullinen, joskus iloinen” ”Toteaa yleensä että tultiin liian aikaisin hakemaan vaikka haettaisiin klo 16”

Taulukko 6: Lasten mielialat varhaiskasvatuspaikkaan vietäessä ja sieltä haettaessa. N=10. (Huoltajien verkkokysely)

Pääosin lapset siis lähtivät päiväkotiin tai esikouluun hyvillä mielin, mikä kuvastaa sitä, että lapsi kokee hoitopaikkansa positiivisena asiana. Pientä vaihtelua on toki havaittavissa, mikä on aivan luonnollista; aina ei huvittaisi lähteä. Yksi vastaajista totesi lapsensa olevan jännittynyt hoitoon mennessä, mutta toisaalta häntä sieltä hakiessa lapsi saattaa todeta, että hänet

tultiin hakemaan liian aikaisin. Tätä tukee teoriasta nouseva aisti- ja tunneherkkien lasten piirre hitaammasta sopeutumiskyvystä uusissa tilanteissa. Tällaisella hitaasti lämpeävällä temperamentilla varustautuneella lapsella uusiin tilanteisiin sopeutuminen vie aikaa ja hänen voi olla vaikea sopeutua muutoksiin, huolimatta toistuvista mahdollisuuksista tutustua uuteen asiaan (Keltikangas-Järvinen 2004, 55). Tämä temperamentin säätelemä reaktio tulee esiin kaikissa muutostilanteissa, vaikka lapsi olisikin tottunut kyseiseen asiaan jo aikaisemmin. Keltikangas-Järvinen (2004, 64) antaa esimerkin lapsesta, joka ensin vastustelee kylpyyn menemistä, mutta totuttuaan vedessä oleiluun ei haluaisi päättää kylpyhetkeä, koska kylvystä ylös nouseminen on jälleen uusi muutos totuttuun tilanteeseen.

Lasta hoidosta hakiessa lapset olivat pääasiassa iloisia ja riehakkaita, mikä myös tukee ajatusta siitä, että he viihtyvät varhaiskasvatuspaikassaan. Toisaalta yli puolet (60%) vastaajista totesi lapsensa olevan väsynyt hoitopäivän jälkeen. Kyselyssä oli vaihtoehtoina myös ”surullinen”, mitä kukaan vastaajista ei ollut valinnut vastaukseksi. Tämäkin tukee osaltaan sitä, että lapsi kokee päivänsä varhaiskasvatuksessa positiiviseksi asiaksi, vaikka päivän rasittavuus näkyisikin lapsen väsymisenä.

5.3 Tulosten ja teorian vertailu

Tässä luvussa käsittelemme tutkimuksen tulosten vertautuvuutta käytettyyn teoriaan nähden, sekä vastaan tutkimuskysymyksiin. Tutkimuskysymyksenäni oli: Millaisia arjen kokemuksia varhaiskasvattajilla ja huoltajilla on aisti- ja tunneherkistä lapsista? Selventävinä kysymyksinä oli:

- a) Miten ja missä tilanteissa lapsen aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyy päiväkodissa ja kotona?
- b) Millaisia menetelmiä varhaiskasvattajilla ja huoltajilla on käytettävissään aisti- ja tunneherkkää lasta tuettaessa?
- c) Mitä haasteita aisti- ja tunneherkän lapsen huomioimiseen liittyy?

Varhaiskasvattajien haastatteluiden sekä huoltajien verkkokyselyn tulokset olivat samassa linjassa käytettyyn teoriaan nähden. Varhaiskasvattajat olivat hyvin tietoisia aisti- ja tunneherkistä lapsista ja eri menetelmistä, joilla he herkkää lasta pyrkivät tukemaan. Myös huoltajilla oli selkeä käsitys lapsensa erityispiirteistä. Tutkimuksen tulosten perusteella tärkeimmiksi menetelmiksi aisti- ja tunneherkän lapsen kanssa toimimisessa nousi aikuisen sensitiivisyys ja ymmärtävä suhtautuminen lapseen. Mattila (2011) puhuu olemassaolon oikeudesta. Hänen

mukaansa lapsi kasvaessaan ja itsetuntoaan vahvistaessaan etsii olemassaololleen hyväksyntää hänelle tärkeiltä ihmisiltä. Aikuisen tärkeänä tehtävänä on sekä rajojen asettaminen, että myös lapsen arvostaminen omalla itsenään ilman arvostelua. (Mattila 2011, 93.) Herkkyys ilmeni lapsilla tunto-, maku-, haju- ja ääniaistin herkkyytenä, sekä emotionaalisenä herkkyytenä. Aronin (2015) kehittämän EVÄS-luokittelun määritelmät ovat yhteneväisiä tässä tutkimuksessa saatujen tulosten kanssa. Aronin (2015) mukaan ihminen ei luultavasti ole erityisherkkä, ellei hän täytä kaikkia neljää tunnuspiirrettä: emotionaalinen reaktiokyky ja empatia (E), vivahteiden vaistoaminen (V), ärsykkeiden liiallisuus (Ä) ja syvälinen käsittely (S). (Aron 2015, 11.) Tutkimustulosten perusteella lasten aisti- ja tunneherkkyys näyttäytyi empatiakykyisyytenä ja muiden ihmisten tunteisiin vahvasti reagoimisena, kuin myös yksityiskohtien huomioimisena, erilaisten ärsykkeiden vahvuutena sekä lapsen kykyä pohtia syvällisesti ja monitahoisesti asioita.

Lapsen ja lapsuuden arvostaminen näyttäytyy opinnäytetyön tulosten perusteella positiivisessa valossa. Sekä varhaiskasvattajat että lasten huoltajatkin osaavat ottaa aisti- ja tunneherkän lapsen huomioon arjen pyörteissä. Verkkokyselyn tulosten mukaan herkkät lapset eivät sinänsä eroa millään tavoin ei-herkkistä lapsista; lapset nauttivat leikkimisestä, ulkoilusta ja kavereiden kanssa olemisesta, sekä heillä on samalla tavalla laaja kirjo erilaisia vahvuuksia, joita vanhemmat ovat heissä havainneet.

Sekä varhaiskasvattajat että huoltajat käyttivät tulosten perusteella samoja menetelmiä toimiessaan lasten kanssa. Tärkeäksi teemaksi nousi aisti- ja tunneherkkyyden käsitteen ymmärtäminen, sen erityispiirteiden huomioonottaminen ja lapsilähtöisyys kaikessa toiminnassa. Käytetyistä menetelmistä hyötyvät varmasti aivan kaikenlaiset lapset ja olikin hyvä huomata, että varhaiskasvattajilla on tietämystä ja ymmärrystä käyttää mm. rauhoittumistilaa, tilojen jakamista ja pienryhmissä toimimista yleisinä menetelminä lasten kanssa. Myös huoltajien havainnoima lapsen oman rauhan tarve oli asia, joka auttaa herkkää lasta palautumaan rasittavista tilanteista. Tilanteiden ennakointi ja sanoittaminen oli myös yhteinen piirre varhaiskasvattajien ja huoltajien vastauksia verratessa. Satri (2015) kuvaa, miten erityisherkkä lapsi hyötyy siitä, että hänelle kerrotaan etukäteen siitä, mitä tulee tapahtumaan. Tällöin hän kykenee valmistautumaan tilanteisiin ja sopeutuu paremmin. Usein apuna on myös tutuksi ja turvalliseksi mielletty ihminen. Lapsen kannalta tärkeää olisi rakentaa hänen arkeensa tilaa ”vain olla”, eikä täyttää herkän lapsen aikaa kaikella mahdollisella toiminnalla. Herkkä lapsi tarvitsee aikaa kuormituksesta palautumiseen, muuten vaarana on liika väsyminen. Jos lapsi harrastaa jotain tiettyä, tulisi sen olla sellaista, josta lapsi todella nauttii. (Satri 2015, 64-65.)

Haasteet aisti- ja tunneherkän huomioimisessa olivat monitahoisia. Ääniherkkyyttä olisi mahdollista huomioida akustiikkalevyjä ja ääntä imevien tekstiilien avulla, mutta käytännössä toteutus on hankalaa kustannusten takia. Matot imisivät tehokkaasti kopinaa ja muuta ääntä, mutta mattojen siivoaminen ei kuulu laitoshuoltajien tehtävänkuvaan, joten niistä

huolehtiminen jäisi käytännössä varhaiskasvatushenkilökunnan hoidettavaksi. Myös lastentarhanopettajan tehtävänkuvan laajeneminen tuotti haastateltujen varhaiskasvattajien mukaan huolta siitä, ehtiikö lastentarhanopettaja olemaan tarpeeksi vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Vähäisemmällä vuorovaikutuksella voi olla suoria seurauksia lasten turvallisuuden tunteen kehittymiseen ja siihen, miten tutuksi ja turvalliseksi he kokevat varhaiskasvatushenkilöstön.

Haasteena huoltajien kyselyn perusteella nähtiin varhaiskasvattajien tietämättömyys herkkyydestä. Tässä ratkaisuna on yksinkertaisesti hankkia lisää koulutusta ja omalähtöisesti hakea tietoa aisti- ja tunneherkkyydestä, eikä jämähtää ajatukseen, että ”näin meillä on aina tehty, miksi muuttaa käytäntöjä?” Mattilan (2014) mukaan herkkää lasta saatetaan moittia epäoikeudenmukaisesti, koska ei ymmärretä hänen herkkyyttään. Lapselle hänen kokemansa tunteemukset ovat kuitenkin täyttä totta. Lapsen todellisuudentaju vääristyy, jos hän ei voi luottaa omiin havaintoihinsa ja hänen reaktioitaan vähätellään tai pidetään vain turhana kiukutteluna. Lapsi alkaa ajattelemaan, että hänessä itsessään on jotain vikaa, kun häntä ei ymmärretä. Lapsi saattaa yrittää kovettaa itsensä välttyäkseen mielipahalta ja samalla hän sammuttaa tärkeän ja olennaisen osan itsestään. (Mattila 2014, 20-21.) Aikuisen sensitiivisellä suhtautumisella ja lapsen yksilöllisyyden huomioimisella voidaan välttyä siis paljolta mielipahalta ja auttaa lasta kasvamaan ainutlaatuiseksi versioksi itsestään, joka luottaa omiin taitoihinsa ja tapoihin toimia.

V3: Että kans sen huomioiminen ja ymmärtäminen, et se onki sitte niinku että se pitää vaan löytää, omasta kasvattajuudesta että sä näät sen lapsen taakse, jollain tavalla että, et kukaan näistä ei oo mitään massaa, vaan nää on niinku jokainen on yksilö ja ihania omia tyyppejä omine piirteineen että niin se varmasti meneeki.

6 Tutkimuksen toteutuksen tarkastelu

6.1 Luotettavuus ja eettisyys

Erityisherkkyyteen liittyvää kirjallisuutta oli haasteellista löytää. Aiheen ollessa verrattain uusi, oli myös teoriapohja mielestäni hieman suppea. Olisinkin kaivannut hieman laajempaa kirjoa kirjoittajiin, jotta teoreettinen viitekehys olisi ollut kattavampi. Spesifisen ilmiön, tässä tapauksessa erityisherkkyyden, tutkijoina toimii pieni joukko, joten myös lähdekirjallisuus on heidän tietoa tuottavissa käsissä. Temperamenttitutkimukseen keskittyviä teoksia löytyi hieman enemmän, mutta nekään eivät aivan suoranaisesti kertoneet nimenomaan erityisherkkyydestä, vaan käsittelivät aihetta vain sivuten.

Luotettavuuden kannalta varhaiskasvattajien haastatteluiden tulokset peilaavat vain yhden päivähoitoyksikön toimintaa, joten tuloksia ei voida tämän perusteella lähteä yleistämään,

mikä on toisaalta myös yksi kvalitatiivisen tutkimuksen piirre. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa voidaan saada vain tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottuja tuloksia (Hirsjärvi, Remes & Saja-vaara 2008, 157). Lisäksi tutkimukseen osallistuvien määrä oli verrattain pieni (N=13) ja vastaukset ilmensivät haastateltavien omia, empiirisesti havaitsemiaan tilanteita. On myös huomattava, että huoltajille suunnattuun verkkokyselyyn vastasi myös huoltajia, joilla ei ollut lapsia yhteistyöpäiväkodissa, joten esim. vastauksia kysymykseen ”otetaanko mielestäsi lapsen aisti- ja tunneherkkyys varhaiskasvatuksessa tarpeeksi hyvin huomioon” ei voida johtaa suoraan koskemaan yhteistyöpäiväkotia. Lisäksi lapsille suunnatuissa kysymyksissä ei voida olla varmoja siitä, onko lapsi saanut itse vaikuttaa vastauksiin, vai onko huoltaja kirjoittanut vastaukset vain omasta näkökulmastaan käsin.

Tutkimuksen reliabelius eli luotettavuus tarkoittaa, että saadut tulokset ovat toistettavissa (Hirsjärvi, Remes ym. 2008, 226). Haastatelllessani kolmea eri varhaiskasvattajaa, heidän vastauksensa noudattivat samaa linjaa. Pieniä vivahde-eroja sekä henkilökohtaisia kokemuksia toki ilmeni, mutta pääpiirteittäin haastateltavat olivat samaa mieltä esim. käytetyistä menetelmistä ja siitä, miten ja millaisissa tilanteissa aisti- ja tunneherkkyys ilmenee lapsilla varhaiskasvatuksessa. Myös huoltajien vastauksissa oli samanlinjaisuutta toistensa kanssa. Verrattaessa varhaiskasvattajien ja huoltajien näkemyksiä keskenään oli aineistosta nähtävissä samanlinjaisuutta aisti- ja tunneherkkyiden ilmentymisessä erityisesti pukemistilanteissa, meluisissa tai uusissa tilanteissa sekä ruokailuhetkissä. Molempien aineistojen perusteella erityisesti vaatteissa olevat pesulaput tai muuten epämukavilta tuntuvat vaatteet olivat sellaisia, jotka saavat herkän lapsen hermostumaan herkemmin. Sekä varhaiskasvattajat että huoltajat käyttivät menetelminä lapsen sensitiivistä kohtaamista, rauhoittelua ja lempeää rohkaisua. Tässä opinnäytetyössä esille nousseet ilmenemismuodot ja käytetyt toimintatavat olivat samoja, mitä myös aikaisemmissa tutkimuksissa erityisherkkyyteen on liitetty.

Tutkimuksen validiutta eli luotettavuutta arvioidaan sillä, miten hyvin tutkimus mittaa juuri sitä, mitä sen on tarkoituskin mitata; toisin sanoen, onko esim. kyselylomakkeiden kysymykset muotoiltu sellaisiksi, että niissä ei ole väärinymmärtämisen riskiä. Myös tutkimuksen toteutuksen vaiheen tarkka selostaminen lisää luotettavuutta. (Hirsjärvi ym. 2008, 226-227.) Verkkokysely on luotettavuuden kannalta riski, koska kysymysten ymmärtäminen voi eri vastaajilla poiketa toisistaan, eikä siis voida olla täysin varmoja, että vastaaja on ymmärtänyt täysin, mitä kysymyksessä todella kysytään. Tässä tapauksessa pyrin miettimään kysymykset lyhyiksi ja ytimekkäiksi, ja mahdollisimman selkeästi sellaisiksi, että kysyn juuri sitä, mitä haluan kysymyksellä selvittää. Verkkokyselyyn lisäsin myös jokaisen vastausvaihtoehdolle mahdollisuuden vastata avoimesti, jolloin osallistujalla oli mahdollisuus tarkentaa annettua vastaustaan tai muulla tavoin ilmaista asia omin sanoin. Myös tutkimusprosessin kuvauksessa olen pyrkinyt olemaan yksityiskohtainen niin, että tutkimus olisi mahdollista toistaa samalla tavalla myös jonkun toisen henkilön tekemänä, jos hän käyttäisi tätä opinnäytetyön raporttia

ohjeenaan. Yksityiskohtaisella selostuksella tutkimuksen toteuttamisesta pyrin myös lisäämään tutkimuksen luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä.

Hirsjärvi ym. (2008, 24) listaa eettisesti perustellun tutkimuksen pääpiirteitä, ja olen niitä tässä tutkimusprosessissa pyrkinyt noudattamaan. Tutkimustyössä olen noudattanut tarkkuutta ja huolellisuutta, sekä pyrkinyt mahdollisimman rehellisesti ja avoimesti kertomaan tutkimukseni tuloksista niitä kaunistelematta. Olen viitannut asianmukaisesti lähteisiin hyvän käytännön mukaisesti niin, että ne ovat selkeästi erotettu omista mielipiteistäni. Tutkimusaineistoa hankkiessani olen kunnioittanut tutkimukseen osallistujien ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta pitämällä huolen siitä, että osallistujat tietävät osallistumisensa olevan vapaaehtoista. Olen pitänyt huolen siitä, etten ole aloittanut haastatteluja tai verkkokyselyä ennen tutkimusluvan saamista. Tutkimukseni tarkoituksesta ja tavoitteista olen kertonut avoimesti kaikille asianosaisille. Haastatteluista informoin osallistujia hyvissä ajoin ja annoin kysymykset heille etukäteen tutkittavaksi. Annoin mahdollisuuden olla minuun yhteydessä sähköpostitse, jos osallistujille nousisi kysymyksiä tutkimuksesta tai sen toteutuksesta. Osallistujien nimiä tai tutkimukseen osallistuvan päiväkodin nimeä tai muita tunnistetietoja ei ole kirjattu tähän raporttiin, eikä annettuja vastauksia voi yhdistää kehenkään tiettyyn henkilöön. Haastattelun nauhoitukset säilytin omalla henkilökohtaisella tietokoneellani sekä muistitikulla. Litteroinnin jälkeen poistin äänitiedostot. Myös sen jälkeen, kun olin kirjoittanut opinnäytetyön valmiiksi, poistin litteroidut tekstit sekä muut tiedostot, jolloin ainoa jäljelle jäänyt materiaali on nähtävissä ainoastaan tässä opinnäytetyön raportissa.

6.2 Yhteistyö päiväkodin kanssa

Opinnäytetyöprosessin alussa ollessani yhteydessä tutkimukseen osallistuvan päiväkodin kanssa, esille nousi opinnäytetyön hyötynäkökulma; millä tavoin saatu tieto saataisiin näkyväksi? Keskustellessani varhaiskasvattajien kanssa oli ilmeistä, ettei lasten huoltajilla ole välttämättä motivaatiota alkaa etsiä Theseuksesta valmista opinnäytetyötä, tai aikaa alkaa lukemaan pitkää raporttia. Ehdotinkin jonkinlaisen infojulisteiden tekemistä, jolla opinnäytetyön aikana saatu tieto saataisiin päiväkodin tiloihin näkyväksi ja sitä kautta myös tieto aisti- ja tunneherkkyydestä voisi välittyä paremmin. Myös kirjallista toivottiin, joten sekin liitettiin julisteeseen. Julisteessa päätin kuvata pääpiirteittäin eri osa-alueet, joilla aisti- ja tunneherkkyys lapsessa näyttäytyy, sekä kuvata hieman erilaisia menetelmiä, joilla herkkyyttä voisi ottaa paremmin huomioon. Pääpaino oli helppolukuisuudessa, jotta julisteessa oleva tieto välittyisi myös muita kieliä äidinkielenään puhuville. Lähetin suunnittelemani julisteeseen päiväkodille sähköpostitse ja pyysin siitä palautetta ja kehitysehdotuksia. Tämän jälkeen tulostin julisteeseen A3-kokoisena, sekä toimitin sen päiväkodille; juliste löytyy raportin liitteestä 5. Lopuksi lähetin valmiin opinnäytetyön vielä päiväkodille luettavaksi.

7 Pohdinta

Opinnäytetyön aiheeseen tutustuessani olen päässyt syventymään lähemmin minua kiinnostavaan asiaan. Erityisherkkyyteen liittyvää kirjallisuutta lukiessani nälkä vain kasvoi syödessä; olisin halunnut tutkia niin paljon muutakin herkkyyteen liittyvistä asioista, mutta johonkin oli vedettävä raja. Tutkimuskysymysten rajaaminen olikin mielestäni alussa se vaikein tehtävä, kun kaikki olisi kiinnostanut ja kaikkeen olisi halunnut syventyä enemmän ja enemmän. Minua on aina kiinnostanut se, miten päiväkodeissa otetaan ne kaikkein hiljaisimmat lapset huomioon, koska oma kokemus päiväkodissa työskentelystä on, että helposti äänekkäämmät yksilöt tulevat ja ottavat suurimman huomion. Haastatellessani varhaiskasvattajia tuli myös ilmi, miten uusi ja tuntematon käsite aisti- ja tunneherkkyys toisaalta on, eikä kaikkea siihen liittyviä asioita välttämättä edes osata yhdistää lapsen erityisherkkyyteen. Itseäni jäi pohdituttamaan koko erityisherkkyyden määritelmä, ja miten vaikeaa sitä toisaalta on lopulta rajata. Milloin puhutaan introversiosta ja milloin vaaka kääntyy enemmän erityisherkkyyden puoleen? Herkkyys liitetään käytännössä niin usein lapsen varautuneisuuteen ja hiljaisuuteen ja puhutaan jopa ujoudesta, vaikka herkkyys on niin paljon muitakin. Aihetta tutkiessani huomasin, että ulospäin suuntautuneiden lasten herkkyyttä on ehkä kaikkein vaikeinta huomata, tähän toivoisinkin jatkossa enemmän huomion kiinnittämistä ja lisää tutkimusta aiheesta.

Muistan, miten ollessani päiväkotikäinen 1980-luvun lopulla, ei lasten erilaisiin tapoihin ilmaista itseään kiinnitetty läheskään niin paljon huomiota kuin nykyään. Lapset olivat yhtä massaa ja tekivät, mitä aikuiset käskivät - tykkäsivät tai eivät. Olenkin onnellisena seurannut myös oman lapseni taivalta päiväkotimaailmassa ja huomannut, että herkkyys ja lapsilähtöisyys otetaan nykyisin paljon paremmin huomioon. Lapsille opetetaan tunteiden sanoittamista jo ihan pienestä pitäen, asia, joka itseltäni jäi aikoinaan kokematta. Näen hyvin, miten tunnetaitojen omaksumisella ja tunteiden sanoittamisella on suuri vaikutus lapsen kasvaessa, ja positiiviset seuraukset näkyvät varmasti vielä aikuisenakin. Sanonta ”suomalainen mies ei puhu eikä pussaa” voi nykyisellä kehityksellä muuttua pian paikkansapitämättömäksi, ja hyvä niin. Herkkyyttä myös arvostetaan ja ymmärretään aiempaa enemmän, mutta vielä on tehtävää tässäkin asiassa.

Prosessin aikana haastatellessani varhaiskasvattajia tulin entistä enemmän tietoiseksi siitä, miten tärkeää työtä päiväkodeissa tehdään. Tärkeintä ei ole varhaiskasvatussuunnitelmien kirjaaminen, vaan lapsen jokapäiväinen huomioiminen ja arvostaminen omana, ainutlaatuisena yksilönään. Sillä työllä, mitä varhaiskasvatuksessa lapsen kasvun ja kehityksen eteen tehdään, on kauaskantoiset vaikutukset lapsen itsetunnon ja itsearvostuksen muodostumiseen. ”Herkkyys on vahvuus ja voimavara”, kuten eräs haastateltu varhaiskasvattaja sanoi, ja olen hänen kanssaan samaa mieltä. Oli myös ilo huomata, miten hyvin kyselyyn vastanneet huoltajat ottivat lapsensa aisti- ja tunneherkkyyden huomioon. Herkkä lapsi tarvitsee ymmärrystä toiminnalleen, lämmintä ja rakastavaa yhteyttä hänelle tärkeisiin ihmisiin, sekä

lempeää kannustusta sille, että lapsi kokee olevansa arvostettu ja että häntä ymmärretään silloinkin, kun aamuisin kiire painaa päälle ja hanskojen tarkka asettelu tuskastuttaa.

Herkkyys on rikkautta, jonka hyödyllisyys aletaan vasta nykyaikana nähdä. Herkästä lapsesta kasvaa herkkä aikuinen, ja jos hänelle annetaan eväät vaalia omaa ainutlaatuisuuttaan jo lapsena, hänestä kasvaa mitä todennäköisimmin itsenäinen, oman arvonsa tunteva ja muut huomioon ottava ihminen. Kun ajatellaan herkän lapsen kasvua aikuiseksi, niin työelämässä ulospäinsuuntautuneita ja aktiivisesti itsestään ääntä pitäviä, kovakuorisia ihmisiä pidetään arvossaan, eikä oikein vieläkään ymmärretä, miten herkällä ihmisellä on valtava kirjo erilaisia myönteisiä piirteitä, jotka säilyvät lapsuudesta aikuisuuteen. Lapsuudessa koetut positiiviset kokemukset kantavat vielä aikuisenakin.

Mitä muuta maailma tarvitsisi juuri nyt kuin harkitsevia mieliä, kykyä tuntea syvästi, hienovaraista yksityiskohtien huomiointia ja kokonaiskuvan ymmärrystä? (Aron 2018, 21)

Lähteet

Painetut

Alasuutari, P. 2001. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Gummerus.

Aron, E. 2013. Erityisherkkä ihminen. Helsinki: Nemo.

Aron, E. 2015. Erityisherkkä lapsi. Helsinki: Nemo.

Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Juva: WSOY.

Dunderfelt, T. 2012. Tunnista temperamentit. Väriä elämään ja itsetuntemukseen. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Tammi.

Kagan J. & Reznick J.S. 1986. Shyness and Temperament. Teoksessa: Jones W.H., Cheek J.M., Briggs S.R. (toim.) Shyness. Emotions, Personality, and Psychotherapy. Boston, MA: Springer.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY

Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti - ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY

Lyytinen, P., Korhonen, M. & Lyytinen, H. (toim.) 2001. Näkökulmia kehityspsykologiaan - Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY.

Mattila, J. 2014. Herkkyys ja sosiaaliset pelot. Helsinki: Kirjapaja.

Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: PS-Kustannus.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2010. Lapselle hyvä päivä tänään - näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Saarijärvi: Pedatiето.

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Porvoo: WSOY.

Ojanen, M. 2014. Positiivinen psykologia. Porvoo: Edita.

Satri, J. 2015. Herkkyys ja kiusaaminen. Helsinki: Basam Books oy.

Satri, J. 2019. Herkkyys voimavaraksi - Tietoa erityisherkillä ja heitä kohtaaville. Helsinki: Viisas Elämä Oy.

Sähköiset

Harju, M. & Töyrylä, E. 2018. Herkän lapsen huomioiminen päiväkodissa - Lastentarhanopettajien kokemuksia herkistä lapsista. Opinnäytetyö. Vaasan AMK. Viitattu 19.4.2019.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/158588/Harju_Milja%20Toyryla_Emma.pdf?sequence=1

Heinonen-Guzejev, M. 2009. Noise sensitivity - medical, psychological and genetic aspects. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Viitattu 5.5.2019.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/20384/noisesen.pdf?sequence=2>

HSP - Suomen erityisherät ry. Viitattu 12.5.2019.

<https://www.erityisherkat.fi/erityisherkkyyks/>

Jagiellowicz, J. 2012. The Relationship between the Temperament Trait of Sensory Processing Sensitivity and Emotional Reactivity. Väitöskirja. Stony Brook University. Viitattu 5.5.2019.

https://dspace.sunyconnect.suny.edu/bitstream/handle/1951/59701/Jagiellowicz_grad.sunysb_0771E_10998.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kojonen-Kyllönen, T. 2012. Kokemuksia ja havaintoja herkkyydestä. Helsingin yliopisto. Viitattu 5.5.2019.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/34048/Kokemuksia%20ja%20havaintoja%20herkkyydesta%20Tiina%20Kojonen-Kyllonen.pdf?sequence=5>

Paanasalo, M. 2017. ”Vihdoinkin tälle tavalleni olla ihminen on nimi”: erityisherkkyyks yksilön ja sosiaalisen rajapinnalla. Pro gradu. Tampereen yliopisto. Viitattu 5.5.2019.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101291/GRADU1496238768.pdf?sequence=1>

Seppälä-Andelin, P. 2016. Se mitä lapsi kokee, on totta - Erityisherkän lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö. Laurea AMK. Viitattu 19.4.2019.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/116881/ONT%20SeppalaAndelin.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

The highly sensitive person. Viitattu 13.5.2019. <https://hsperson.com/>

Tähtinen, A-M. 2015. Erityisherkkä lapsi päiväkodissa. Opinnäytetyö. Savonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 19.4.2019.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/94152/tahtinen_anna-matilda.pdf?sequence=1

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. 2019. Opetushallitus. Verkkojulkaisu. Viitattu 2.5.2019. https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Viitattu 26.1.2019.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp445978352>

Vierikko, J. 2017. Erityisherkkä lapsi - vanhemman kokemuksia erityisherkan lapsen arjesta kotona. Opinnäytetyö. Savonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 19.4.2019.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/125159/Vierikko_Johanna.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Julkaisemattomat

V1 & V2. Varhaiskasvattajien haastattelu 3.4.2019.

V3. Varhaiskasvattajan haastattelu 3.5.2019.

Taulukot

Taulukko 1: Ote varhaiskasvattajien haastattelun aineiston tyypittelystä.	24
Taulukko 2: Huoltajille suunnatun verkkokyselyn aineiston tyypittelystä esimerkki.	26
Taulukko 3: Aisti- ja tunneherkkyyden ilmentyminen.....	35
Taulukko 4: Lapsen mielipide mieluisista ja epämieluisista asioista varhaiskasvatuksessa. ...	39
Taulukko 5: Lapsen väsymys varhaiskasvatuspäivän jälkeen.....	41
Taulukko 6: Lasten mielialat varhaiskasvatuspaikkaan viettäessä ja sieltä haettaessa.	42

Liitteet

Liite 1: Haastattelusopimus	55
Liite 2: Huoltajille suunnattu verkkokysely	56
Liite 3: Varhaiskasvattajien haastattelun vastausten tyypittely	60
Liite 4: Huoltajille suunnatun verkkokyselyn vastausten tyypittely	64
Liite 5: Juliste aisti- ja tunneherkkyydestä päiväkodille	69

Liite 1: Haastattelusopimus

HAASTATTELUSOPIMUS

Haastattelussa antamiani tietoja saa käyttää opinnäytetyön tekemiseen.

Lopullisesta työstä ei käy ilmi henkilöllisyyteni, eikä opinnäytetyössä käytetyt lausunnot ole jäljitettävissä varhaiskasvatuksen toimipisteeseen tai minuun yksityishenkilönä.

Opinnäytetyön tekijä sitoutuu toteuttamaan työnsä yllämainituin ehdoin ja keräämäänsä aineistoa kunnioittaen.

Haastattelun saa nauhoittaa. Opinnäytetyön tekijä sitoutuu hävittämään kaiken nauhoitetun materiaalin aineiston valmistuttua.

Valmis opinnäytetyö julkaistaan Theseuksessa, josta se on kaikkien luettavissa.

Päivämäärä ja aika

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Haastattelijan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 2: Huoltajille suunnattu verkkokysely

Olen Laurea AMK:n sosionomiopiskelija ja teen opinnäytetyötäni aiheella: lasten aisti- ja tunneherkkyyden ilmentyminen eri kasvuympäristöissä. Tutkimusta varten haastattelen varhaiskasvattajia, sekä toteutan huoltajille suunnatun verkkokyselyn. Toivoisin, että vastaisitte tähän kyselyyn, jos koette, että lapsellanne on joitain aisti- ja tunneherkkyyteen liittyviä piirteitä.

Vastaamalla tähän kyselyyn annatte omalta osaltanne tärkeää tietoa, sekä olette mukana tekemässä aisti- ja tunneherkkyttä näkyvämmäksi. Aisti- ja tunneherkkä on empaattinen, hän vaistoa vavahde-eroja, on ärsykeherkkä, sekä käsittelee syvällisesti havaintojaan ja kokemuksiaan. Aisti- ja tunneherkkyydestä käytetään myös käsitettä erityisherkyys. Olennaista on kiinnittää huomio siihen, miten lapsi aistii ympäristöään. Aisti- ja tunneherkkä tuntee asiat vahvemmin ja saattaa olla hyvinkin syvälinen ja erityisen tarkkaavainen huomaamaan esim. ilmapiirin muutoksia.

Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista ja anonyymiä. Tutkimustuloksista ei voida päätellä huoltajan tai lapsen nimeä tai muita tunnistetietoja. Kyselyyn vastaaminen vie arviolta 15-20 minuuttia. Toivoisin, että vastaisitte erityisen tarkasti avoimiin kysymyksiin. Kyselyssä kartoitan myös lapsen omaa mielipidettä asioihin, toivoisinkin että täyttäisitte kyselyn yhdessä lapsenne kanssa.

Opinnäytetyötutkimukseni hyötyinä on se, että aisti- ja tunneherkkä lapsi saa ymmärrystä ja hyväksyntää toiminnalleen, varhaiskasvattajien tietämys herkkyydestä lisääntyy ja sitä kautta myös päiväkodin toimintakulttuuri muuttuu lapsia tukevammaksi. Hyötynä on myös, että huoltajien näkemys aisti- ja tunneherkstä lapsestaan välittyy selkeämmin ja tukee omalta osaltaan varhaiskasvattajien tietämystä aiheesta.

Opinnäytetyö tullaan julkaisemaan Theseuksessa valmistuttuaan ja se on sitä kautta kaikkien luettavissa. Opinnäytetyössä käsiteltävistä tuloksista ei voida päätellä vastaajien henkilökohdaisia tietoja. Jos sinulle herää kysymyksiä koskien opinnäytetyötä tai kyselyä, voit olla minuun yhteydessä sähköpostitse osoitteella: heidi.toro@student.laurea.fi

Kiitos paljon osallistumisestasi!

1. Lapsen ikä lkä: ____ vuotta

2. Lapsen sukupuoli:

- tyttö
- poika

- muu
- en halua kertoa

3. Lapseni käy:

- päiväkodissa
- esikoulussa

4. Lapseni päivittäinen hoitoaika: (Voit ilmoittaa ajan puolen tunnin tarkkuudella)

Hoitoaika on: ____ tuntia

5. Kerro lapsesi vahvuuksista: (avoin kysymyskenttä)

6. Lapseni reagoi tavallista voimakkaammin... (Voit valita useampia vaihtoehtoja)

- koviin tai korkeisiin ääniin
- vahvoihin tuoksuihin
- uusiin ruokamakuihin tai ruuan rakenteeseen
- kipuun (esim. hammaslääkärikäynti tai rokotus)
- siihen, miltä vaatteet tuntuvat hänen päällään (pesulaput, saumat, hihojen, lahkeiden tms. tuntuminen)
- uusiin ihmisiin
- uusiin tilanteisiin
- toisten ihmisten tunteet vaikuttavat lapseeni voimakkaasti
- lapseni loukkaantuu helposti toisten sanomisista tai teoista
- johonkin muuhun, mihin? (avoin vastauskenttä)

7. Millä mielellä lapsesi yleensä lähtee päiväkotiin/esikouluun? (avoin kysymyskenttä)

8. Millä mielellä lapsesi on yleensä, kun hänet haetaan päiväkodista/esikoulusta? (Voit valita useamman vaihtoehdon)

- iloinen
- väsynyt
- surullinen
- hiljainen
- puhelias
- riehakas
- jokin muu, mikä? (avoin kysymyskenttä)

9. Kuinka väsynyt lapsesi on mielestäsi päiväkotivai/esikoulupäivän jälkeen? (avoin kysymyskenttä)

10. Otetaanko lapsen herkkyyttä mielestäsi varhaiskasvatuspaikassa hyvin huomioon? Millä tavoin se näkyy? Mitä voisi tehdä paremmin? (avoin kysymyskenttä)

11. Onko lapsella ystäviä päiväkodissa/esikoulussa?

- kyllä, muutama (1-2)
- kyllä, useita
- ei
- en osaa sanoa

12. Mitä lapsi omasta mielestään tekee mieluiten päiväkodissa/esikoulussa? (avoin kysymyskenttä)

13. Mikä on lapsen omasta mielestä epämieluisinta päiväkodissa/esikoulussa? (avoin kysymyskenttä)

14. Mitä toimintatapoja käytät lapsesi kanssa? (Voit valita useampia)

- kerron lapselle hyvissä ajoin etukäteen, mitä seuraavaksi tapahtuu
- kotonani on rauhallinen tila lapselle, johon hän voi halutessaan vetäytyä
- kokkaan lapselle usein oman ruoan, josta tiedän hänen pitävän.
- hajusteettomuus
- leikkaan vaatteista pesulaput irti, vältän ostamasta kireitä tms. vaatteita lapselle (lapsi on mahdollisesti mukana vaateostoksilla)
- vien lasta usein erilaisiin tilaisuuksiin tai paikkoihin, joissa hän pääsee olemaan kontaktissa muiden lasten kanssa
- leikkipuistossa rohkaisen lasta menemään muiden lasten kanssa leikkimään
- kehuun ja kannustan lasta usein
- Jotain muuta, mitä? _____

15. Mikä on mielestäsi paras tapa toimia tilanteissa aisti- ja tunneherkän lapsen kanssa? (Voit miettiä väittämiä omasta henkilökohtaisesta näkökulmastasi, kuin myös siten, miten toivoisit varhaiskasvattajien toimivan aisti- ja tunneherkkien lasten kanssa)

- Lapsi näyttää ujostelevan uusia tilanteita tai ihmisiä: _____
- Lapselle on tarjolla hänelle entuudestaan tuntematonta ruokaa: _____
- Lapsi valittaa vaatteista, joita hänellä on päällään: _____

- Lapsi näyttää häiriintyvän liian kovista äänistä: _____
- Lapsi on tehnyt jotain kiellettyä: _____
- Siirtymätilanteet ovat lapselle vaikeita: _____

16. Onko vielä jotain, mikä jäi mainitsematta? (Voit halutessasi antaa myös palautetta varhaiskasvattajille) (avoin kysymyskenttä)

Kiitos paljon vastauksistasi!

Liite 3: Varhaiskasvattajien haastattelun vastausten tyypittely

Lapsi ei siedä outoja makuja, tai esim. kalaruokia.	Makuaisti	Ilmentyminen
Musiikkihetket, joissa on paljon soittimia ja ääniä.	Kuuloaisti	
Koko ryhmän tilanteet, esim. ruokailu, jossa kaikki lapset ovat yhdessä ja on paljon melua.		
Lapsi ei kestä hajuvesien tai pesuaineiden tuoksua.	Hajuaisti	
Kirkkaat valot häiritsevät.	Näköaisti	
Lapsi on kipuherkkä.	Tuntoaisti	
Lapsi ei kestä kosketusta esim. päiväunille rauhoituttaessa.		
Vaatteissa olevat pesulaput ärsyttävät.		
Pukemistilanteet, joissa menee paljon aikaa saada vaatteet juuri kohdilleen, koska lapsi ei siedä jos hanska ei ole ”oikein”.		
Lapsi tunnistaa toisten lasten tunteita.	Emotionaalinen herkkyys	
Lapsi ottaa toisten tunteet ”omikseen”.		

Lapsella on tilannetajua ja hän aistii huoneen ”ilmapiirin”.		
Lapselle tarjotaan tila olla yksin, jos tuntuu että lapsi rasittuu tilanteesta liikaa.	Aikuisen sensitiivisyys	Menetelmät
Aikuinen ymmärtää tilanteen ja osaa ohjata ja auttaa lasta.		
Lasten kanssa harjoitellaan nimeämään tunteita ja harjoitellaan selviytymiskeinoja hankalissa tilanteissa.	Sanoittaminen	
Lapsen vanhemmat tuovat päiväkotiin kuulosuojaimet.	Kuulosuojaimet	
Lapsella on omat (oikean kokoiset) varavaatteet, joissa on tuttu tuoksu ja pinta.	Omat varavaatteet	
Vanhempia muistutetaan ajoittain päivittämään lapsensa varavaatteet, jotta lapsen ei tarvitse käyttää päiväkodin vaatteita, jotka saattavat tuntua lapsesta ikäviltä iholla.		
Vanhempia tiedotetaan, jos päiväkotipäivän aikana on havaittu lapsella haasteita esim. pukemistilanteissa.	Vanhempien informointi	
Vanhempien kokemusta lapsensa herkkyydestä	Vanhempien asiantuntijuus	

kuunnellaan mm. vasukeskusteluissa.		
Toimintaa jaetaan pienryhmittäin toteutettavaksi mahdollisimman paljon.	Pienryhmätoiminta	
Lasten kanssa harjoitellaan sekä pienryhmissä yhdessä toimimista, sekä yhtenä ryhmänä toimimista.	Sosiaalisten tilanteiden harjoittelu	
Lasten kanssa opetellaan äänitason pitämistä sopivana.		
Saatavilla olevat tilat pyritään jakamaan esim. pienempiin leikkialueisiin.	Oppimisympäristöjen kehittäminen	
Päiväkodin pöydät ym. ovat materiaalia, joka ei kopise.		
Lapsi osaa asettautua toisten lasten asemaan.		
Lapsi huomaa allapäin olevan toisen lapsen ja hakeutuu lohduttamaan.	Empatiakyky	Lapsen vahvuudet
Ennen kuin selviytymistaitoja on harjoiteltu, niin lapsi ilmaisee ylivilittymistä häiriökäyttäytymisellä.	Häiriökäyttäytyminen	
Lapsi ilmaisee ylivilittymistilaansa juoksentelemalla.		
Lapsi pakenee tilanteesta, jota ei kestä.		
Lapsi pyytää itse, voiko mennä sivummalle tai	Tilanteesta poistuminen	Lapsen oma ilmaisu ylivilittymistilanteissa

toiseen huoneeseen esim. pukemaan.		
Ryhmäkokojen ja henkilöstömäärän vuoksi ei ole aina tilaisuuksia antaa lapselle kahdenkeskistä huomiota.	Kiire	Huolenaiheet
Lapsi ei päiväkodissa valita esim. melusta, mutta kotona rasittuu äänistä.	Herkkyys näyttäytyy vain kotioloissa	
Kasvattaja ei ota lapsen kokemusta todesta, vaan ajattelee, että lapsi on vain hankala ja tekee kiusaa.	Lasta ei oteta todesta	
Lastentarhanopettajan tehtävien lisääntyminen vie aikaa olla läsnä ryhmässä, jolloin lasten havainnointiin ei ole mahdollista keskittyä tarpeeksi.	Lastentarhanopettajan vastualueiden lisääntyminen	

Liite 4: Huoltajille suunnatun verkkokyselyn vastausten tyypittely

Kovat ja korkeat äänet vaikuttavat	Kuuloaisti	Ilmentyminen
Vahvat tuoksut vaikuttavat	Hajuaisti	
Vaatteet tuntuvat epämiellyttäviltä	Tuntoaisti	
Kipuherkkyys ”Vesi kasvoilla tuntuu epämiellyttävältä”		
Toisten sanat ja teot loukkaavat	Emotionaalinen herkkyys	
Uudet ihmiset vaikuttavat		
Uudet tilanteet vaikuttavat		
Toisten ihmisten tunteet vaikuttavat		
Lapselle oman ruuan tekeminen	Aistiherkkyuden huomioiminen	Menetelmät
Lapsen kanssa saman ruuan syöminen		
Uusien makujen maistamisen kannustaminen		
Hajusteettomuus		
Kuulosuojaimet		
Pesulappujen leikkaaminen irti vaatteista		
Lapsi saa valita itse vaatteensa		

<p>Tilanteiden ennakointi</p> <p>Painostamisen välttäminen</p> <p>Kehuminen ja kannustaminen</p> <p>Lapselle annetaan aikaa tutustua uusiin asioihin</p> <p>Rauhoitettu tila, jossa lapsi voi olla</p> <p>Hankalista tilanteista poistaminen</p> <p>Ajatusten muualle ohjaaminen</p> <p>Uuden harjoittelu</p> <p>Rutiini</p> <p>Lapsen tukeminen sosiaalisissa tilanteissa</p> <p>Sanoittaminen</p>	<p>Emotionaalisen herkkyyden huomioiminen</p>	
<p>Oikeudenmukainen</p> <p>Aito, ei teennäinen</p> <p>Rehellinen</p> <p>Luotettava</p> <p>Kohtelias</p> <p>Ottaa toiset huomioon</p> <p>Sosiaalinen</p> <p>Kaikkien kaveri</p>	<p>Sosiaaliset taidot</p>	<p>Lapsen vahvuudet</p>

<p>On todellinen ystävä niille, joiden kanssa on solminut suhteen</p>		
<p>Empaattinen Herkkä Rauhallinen Illoinen Reipas Rohkea</p>	<p>Tunnetaidot</p>	
<p>Musikaalinen Taiteellinen Pohtija Rikas mielikuvitus Matemaattisesti taitava Loistava huumorintaju Liikunnallinen Äärimmäisen kiinnostunut kaikesta Haluaa paneutua uusiin juttuihin ”Osa jo ajaa polkupyörällä ilman apupyöriä, koska halusi” Sanavarasto todella laaja Fiksu</p>	<p>Kognitiiviset taidot</p>	

Uskomattoman hyvä muisti			
Leikit kavereiden kanssa Kotileikit Leikki Barbeilla ja Petseillä Musiikki- ja liikuntaleikit	Leikki		Lapsen mielipide
Piirtäminen Värittäminen Askartelu	Kädentaidot	Mieluisat asiat päiväkodissa	
Hiekkalaatikkoleikit Ulkoilu Kiipeily Keinuminen Potkupyöräily	Ulkoilu		
Meteli Äänekkäät lapset	Melu		

<p>Konfliktit muiden lasten kanssa</p> <p>Töniminen</p> <p>Aikuiset</p> <p>Vilkkaut lapset</p> <p>Ison ryhmän aiheuttamat aistiärsykkeet (tunto ja kuulo)</p> <p>Paljon lapsia</p>	<p>Sosiaaliset tilanteet</p>	<p>Epämieuisat asiat päiväkodissa</p>	
<p>Nukkuminen</p> <p>Päiväunet</p> <p>joutuu olemaan hiljaa paikallaan päiväunien aikana</p> <p>Pukeutumistilanteet</p> <p>Hoitoon jääminen</p>	<p>Arjen tilanteet</p>		

Liite 5: Juliste aisti- ja tunneherkkyydestä päiväkodille

Olen erityisherkkä!

Mitä se tarkoittaa?

”Tunnistaa toisten tunteita herkästi”

”Oikeudenmukainen”

”Se on vahvuus ja voimavara”

”Rehellinen”

”Empaattinen”

”Ottaa toiset huomioon”

Häikäisee! Voidaanko himmentää valoja?

Hyi, mikä täällä haisee? Voisikohan sitä hajuvettä olla laittamatta niin paljoa...

Yök, taas kalakeittoa! En tykkää yhtään, kun se haisee oudolle ja tuntuu suussa kummalliselle.

Minullekin tulee helposti paha mieli, jos joku on surullinen...

Täällä on hirveä meteli ja kaikki juoksee ympäriinsä! Saanko mennä hetkeksi rauhaan toiseen huoneeseen?

Äh, kiristää ja puristaa! Voinko laittaa taas sen ihana pehmeän paidan, jossa ei ole karheita pesulappuja?

Kirjoja herkkyydestä:

Aron, E. 2015. Erityisherkkä lapsi.

Satri, J. 2019. Herkkyys voimavaraksi - Tietoa erityisherkillä ja heitä kohtaaville.

Mattila, J. 2014. Herkkyys ja sosiaaliset pelot.

Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti - Ihmisen yksilöllisyys.

Tämä juliste on osa Laurea AMK:n opinnäytetyötä, jossa tutkin erityisherkkyyden ilmentymistä varhaiskasvatuksessa ja lapsen kotioloissa. Kiitos kaikille teille varhaiskasvattajille, jotka annoitte aikaanne haastattelulle, sekä erityiskiitos kaikille huoltajille, kun vastasitte verkkokyselyyn!

Heidi Toro, Laurea AMK sosionomiopiskelija 2019